

Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić

GRAĐANSKE OBITELJI ARVATINI I CAVALETTI – PRILOG POZNAVANJU DRUŠTVENE I KULTURNE POVIJESTI ZADRA U XVII. I XVIII. STOLJEĆU

Lovorka Čoralić
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Ivana Prijatelj Pavičić
Filozofski fakultet u Splitu

UDK 930.85(497.5Zadar)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15.6.2007.
Prihvaćeno: 16.1.2008.

Cilj rada je prikazati djelovanje dviju zadarskih građanskih obitelji raznorodnog zavičajnog podrijetla, prisutnih u povijesti Zadra u ranom novom vijeku. Riječ je o talijanskoj useljeničkoj obitelji Cavaletti i domaćoj (vjerojatno podrijetlom iz zadarske otočne ili kopnene okolice) obitelji Arvatini (Hrvatinić), a čiji se odvjetci – tragom gradiva iz Državnog arhiva u Zadru (Spisi zadarskih bilježnika, ponajprije oporuke) i historiografije – prate kroz njihovo djelovanje u XVII. i XVIII. stoljeću. Tragom notarskih ugovora i oporuka raščlanjuje se njihovo imovno stanje, gospodarske mogućnosti i poslovanje te – prije svega – oblici privatne komunikacije (obiteljske, rodbinske, prijateljske) s drugim zadarskim građanima. U radu je posebno težište usmjereno na drugu polovicu XVIII. stoljeća, kada se – ženidbenim vezama – obitelji Arvatini i Cavaletti u jednom svojem ogranku sjedinjuju. Oporuke Helene Cavaletti i njezina supruga Julija Arvatinija pri tome su zanimljivo posvjedočenje o životu, odnosima, bliskostima i različitostima dviju, za to vrijeme, prilično tipičnih zadarskih građanskih obitelji. U drugom dijelu rada posebna se pozornost obraća na historijat oltara obitelji Cavaletti u zadarskoj crkvi sv. Krševana. Na kraju rada donose se prijepisi oporuka nekoliko članova obitelji Arvatini i Cavaletti.

Ključne riječi: Dalmacija, Zadar, Mletačka Republika, rani novi vijek, društvena povijest, povijest stanovništva, povijest obitelji, kulturna povijest

Uvod

Razdoblje druge polovice XVII. stoljeća, obilježeno mletačko-turskim ratovima na širem području Dalmacije (Kandijski rat: 1645. – 1669.; Morejski rat: 1684. – 1699.),

za stanovništvo je grada Zadra i njegove kopnene okolice bilo vrijeme intenzivnih demografskih promjena. Ratna događanja i stradanja zadarskoga zaleda pratili su istovremeno živi migracijski tijekovi (useljavanje novoga stanovništva u grad i na kopno) uzrokujući učestale i konstantne promjene u sastavu tamošnjeg stanovništva.¹ U samom se gradu Zadru tijekom XVII. stoljeća nastavlja već prije započet proces propadanja plemstva, dok istodobno jača sloj građana pučana, nositelja trgovačkih, obrtničkih i intelektualnih (liječnici, ljekarnici, učitelji, odvjetnici, duhovne osobe) zanimanja. Koncem XVII. stoljeća u grad sve učestalije useljavaju i obitelji (ili pojedinci) zavičajem sa šireg područja Apeninskoga poluotoka te će neke od njih (ponajprije one koje su se isticale gospodarskom snagom) tijekom vremena biti agregirane u zadarsko plemićko vijeće.

Početak XVIII. stoljeća, okončanjem posljednjeg mletačko-turskog rata (1714. – 1718.), zadarskim je područjem naposljetku zavladao razdoblje dugotrajnijeg mira i stabilnosti. Gradsko stanovništvo u XVIII. stoljeću bilježi stalni porast uvjetovan smirivanjem vojno-političke situacije, ali i poboljšanjem općih zdravstvenih i prehrambenih uvjeta života. Početkom toga stoljeća u glavnom gradu Dalmacije obitava nešto više od 3000 stanovnika; sedamdesetih godina taj broj raste na 4650, da bi u predvečerje pada Mletačke Republike u Zadru živjelo više od 5000 stanovnika (bez privremeno prisutnih vojnika, stranaca i putnika).² Iako je plemstvo i dalje društveno prvi red gradskoga stanovništva, njegovo permanentno propadanje u XVIII. stoljeću (kao i drugdje u Dalmaciji) uzrokovalo je da su agregacije novih obitelji u zadarsko plemstvo bivale sve češće. Riječ je o obogaćenim građanskim obiteljima, zavičajem često iz Mletaka, Bergama ili iz drugih dijelova Italije (primjerice, obitelji Borelli, Lantana, Parma, Pellegrini, Petricioli, Ponte i dr.). Istovremeno jača i trgovačko-obrtnički sloj gradskog življa (*mercati ed artisti*), također nemalim dijelom popunjavani obiteljima useljenim iz raznih dijelova Dalmacije ili s Apeninskoga poluotoka. Sjedinjeni u tijelo nazvano *Università di popolo e cittadini*, zadarski su građani i pučani sve

---

¹ O povijesti Zadra u ranom novom vijeku, posebice u razdoblju XVII. i XVIII. stoljeća, usporedi neka djela: Angelo de Benvenuti, *Zara nella cinta delle sue fortificazioni*, Milano 1940.; Isti, *Storia di Zara dal 1409 al 1791*, Milano 1944.; Seid Mehmed Traljić, Mletačko-tursko susjedstvo na zadarskoj krajini XVIII. stoljeća, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 4–5, Zagreb 1959., str. 409–424; Isti, Zadar i turska pozadina od XV. do potkraj XIX. stoljeća, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 11–12, Zadar 1965., str. 203–227; Roman Jelić, Stanovništvo Zadra u drugoj polovici XVI. i početkom XVII. st. gledano kroz matice vjenčanih, *Starine JAZU*, sv. 49, Zagreb 1959., str. 349–509; Gligor Stanojević, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684–1699*, Beograd 1962.; Isti, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI–XVIII vijeka*, Beograd 1970.; Maja Novak Sambrailo, Zadar glavni grad mletačke Dalmacije i Albanije, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 11–12, Zadar 1965., str. 187–202; Ista, Plemići, građani i pučani u Zadru (XV–XVII st.), *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar 1972., str. 167–186; Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra, sv. III (dalje: PZ III), Zadar 1987.

² PZ III, str. 457–458.

više i uspješnije konkurirali oslabljenom plemstvu u obnašanju komunalnih službi. Može se kazati da u XVIII. stoljeću zadarski građani, kako oni domaćega (hrvatskog) podrijetla, tako i oni zavičajem iz Italije, predstavljaju poletan, mobilan, demografski prosperitetan i gospodarski snažan društveni sloj. Zapažamo ih u gotovo svim sastavnicama javnog života grada kao uspješne i imućne trgovce, obrtnike, zemljoposjednike i pomorske poduzetnike, kao časnike u mletačkim vojnim postrojbama, ali i kao uvažene nositelje intelektualnih zanimanja i crkvenih službi. Zadarski građani podižu vlastite palače, mecene su crkava i bratovština, a njihovi potomci sve se učestalije javljaju kao intelektualna elita dalmatinskoga društva školovana na Sveučilištu u Padovi.

Središnja tema ovog rada su dvije zadarske građansko-pučke obitelji, djelatne u Zadru poglavito u XVIII. stoljeću (iako tragove njihove nazočnosti bilježimo i mnogo ranije). Riječ je o hrvatskoj obitelji Arvatini (Arvatinić, Hrvatinić, Arvatinić, Chervatinich, Hrvatinić)³ i o talijanskoj useljeničkoj obitelji Cavaletti. Odvjetci tih obitelji imali su zanimljivu i istraživačke pažnje vrijednu ulogu u raznim sastavnicama društvenog života Zadra u posljednjem stoljeću ranog novovjekovlja. U radu su, uz postojeća (iako vrlo oskudna i nepotpuna) saznanja historiografije, uporabljeni Spisi zadarskih bilježnika (ugovori, oporuke i inventari) iz Državnog arhiva u Zadru (dalje: DAZ, SZB) kao i dokumenti pohranjeni u Arhivu franjevačkog samostana u Zadru. Tragom ondje sačuvanih podataka u sljedećim cjelinama pratiti ćemo životni put i djelovanje pojedinih članova obitelji Arvatini i Cavaletti. U prvom dijelu rada istraživanje je usmjereno na odvjetke obitelji Arvatini, potom se raščlanjuju spisi vezani uz talijansku obitelj Cavaletti, da bi se u završnom dijelu rada – od trenutka kada se obitelji ženidbom povezuju – ukazalo na njihov usporedni razvoj, komunikaciju i međusobne odnose. Posebna pozornost ovdje će biti posvećena raščlambi historijata i stilskih odrednica oltara obitelji Cavaletti u zadarskoj crkvi sv. Krševana. Na kraju rada objavljuju se prijepisi cjelovitih (ili skraćениh) dokumenata vezanih za povijest zadarskih obitelji Arvatini i Cavaletti.

Sa zadarskih otoka ili iz zaleđa u Zadar – obitelj Arvatini

Na osnovi dosadašnjih spoznaja nisu nam poznati detaljniji podatci o obitelji Arvatini prije XVII. stoljeća. Međutim, neke obitelji s istovjetnim prezimenom bilježimo u okolini Zadra (ponajprije na otocima) već od srednjega vijeka. Primjerice, još davne 1383. godine na Dugom otoku bilježi se, kao stanovnik sela Dragove, *Cressullo Creuatinić*, koji od uglednog zadarskog benediktinskog samostana sv. Krševana

---

³ U radu ćemo se koristiti inačicom Arvatini, u izvorima najčešće upotrebljavanom za prezime te obitelji u XVIII. stoljeću, razdoblju na koje je ovaj rad i najviše fokusiran.

uzima u petogodišnji zakup zemlje i pašnjake (*terras et pascula*), vlasništvo iste opatije (smješteni na lokalitetu *Zauogninagniu* u Dragovama), uz godišnju nadoknadu u iznosu od osam dukata.⁴ Krešul je, prema postojećim saznanjima, ujedno i prvi imenom poznati žitelj toga dugootočkog naselja, ali njegovu vezu s kasnijim zadarskim Hrvatinićima (Arvatinijima) moramo držati vrlo upitnom. Hrvatinići se bilježe i na otoku Ižu, učestalo naseljavanom izbjeglicama pred Osmanlijama tijekom druge polovice XV. i u XVI. stoljeću. Tako se 1516. kao žitelj Iža spominje *Antonio Chervatinich vocatus Pucliza de insula Esi*.⁵ Na Dugom otoku, ali u drugim naseljima, prezime Hrvatinić bilježe i izvori s početka XVII. stoljeća. U selu Luka spominju se 1608. godine, uz brojčano stanje pojedinih obitelji, i imena njihovih glavara: Grgur Hrvatinić (dva člana obitelji), Juraj Hrvatinić (sedam članova), Ivan Hrvatinić (četiri člana) i Luka Hrvatinić (šest članova obitelji). U istom popisu otočkog stanovništva bilježi se, u dugootočkom selu Brbinj, Marko *Schiauonouich* (sa četiri člana obitelji), a čije se prezime katkada ubilježava i kao Hrvatinić (*Schiauon alias Cheruatinich*).⁶

Zahvaljujući brojnim prinosima Romana Jelića proučavanju povijesti zadarskoga stanovništva u ranom novom vijeku poznati su nam i odvjetci obitelji Hrvatinić/Arvatini nastanjeni u Zadru koncem XVI. i početkom XVII. stoljeća. Dio njih potječe iz Posedarja, prezime im se bilježi hrvatskom inačicom (Hrvatinić), a svi su – kao zadarski žitelji – upisani u matične knjige župe sv. Stošije. To su svećenik Jure Hrvatinić *alias Schiavon* (zabilježen od 1589. do 1609. godine), ribar Mate Ivanov Schiavon (1594., 1604.) te Marija Schiavon, supruga Ivanova (1594., 1604.).⁷ Vrijedan je i Jelićev popis imena svećenika, redovnika i redovnica u crkvenim maticama Župe sv. Stošije u Zadru. U razdoblju od 1569. do 1706. godine ondje su zabilježene sljedeće duhovne osobe s prezimenom Hrvatinić: don Ive Hrvatinić (umro 1621. godine), don Mate Hrvatinić (umro 1633. godine) te već spominjani don Jure Hrvatinić (*Schiavon alias Hrvatinić*), zadarski klerik (1589.) koji je preminuo 1638. godine.⁸ Među duhovnim osobama iz te obitelji zasigurno je u drugoj polovici XVII. stoljeća najpoznatiji Antun Arvatini (naveden talijaniziranom inačicom prezimena, što će biti značajka i ostalih članova te obitelji u XVIII. stoljeću), u literaturi naveden kao zadarski građanin, pi-

---

⁴ *Miscellanea* (Državni arhiv Zadar), ur. Stjepan Antoljak, Zadar 1950., str. 14–15; Amos Rube Filipi, Kretanje broja stanovništva zadarskog otočja, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 6–7, Zagreb 1960., str. 156.

⁵ Vladislav Cvitanović, Otoci Iž i Premuda, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 1, Zagreb 1954., str. 77–78, 95.

⁶ Roman Jelić, Stanovništvo zadarskih otoka 1608. godine, u: *Zadarsko otočje* (zbornik), Zadar 1974., str. 166, 170.

⁷ Roman Jelić, Novigradski distrikt, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru*, sv. 31, Zadar 1989., str. 157–158.

⁸ Roman Jelić, *Popis imena svećenika, redovnika i redovnica u crkvenim maticama Sv. Stošije u Zadru (1569. – 1706.)*, Zadar 1990., str. 14, 25.

tomac Ilirskoga kolegija u Loretu. Prema pisanju jednog od najboljih poznavatelja zadarske crkvene povjesnice Carla Federica Bianchija, Antun Arvatini istaknuo se vrsnoćom znanja (doktorat iz obaju prava), a radi svojih je odlika 1687. godine imenovan, izravnom papinskom odlukom, zadarskim arhiprezbitrom. Međutim ubrzo potom, ne vrativši se u Zadar, Antun je umro u Loretu. Bianchi bilježi natpis na njegovoj grobnici u bazilici Gospe od Krunice: *ANTONIUS ARVATINI CLERICUS IADRENSIS, EXITUM SUUM PRAESCIVIT IV MAII MDCLXXXVII.*⁹

U Spisima zadarskih bilježnika Državnog arhiva u Zadru spomen jednog člana obitelji Arvatini (Arvatinih) bilježimo 1664. godine. Tada Šimun Arvatini, zanimanjem *proto di favri in questa Città*, prodaje samostanu sv. Frane u Zadru (zastupanom po prokuratoru Marku Antoniju Lantani) svoju zidanu kućicu (*una casetta di muro, sollevata et coperta di coppi*), smještenu u četvrti sv. Marije. Cijena je iznosila sto dukata, a već istoga dana zastupnik samostana kućicu daje istome Šimunu u najam za šest dukata godišnje.¹⁰

Učestalije spominjanje članova obitelji Arvatini bilježimo od početka XVIII. stoljeća. Iz tih je dokumenata razvidno da su Arvatini već duže vrijeme prisutni u Zadru, da su se ondje bavili obrtom i (vjerojatno) trgovinom te u užem središtu gradske jezgre posjedovali ili imali u najmu nekoliko kuća, terena i dućana. U tom razdoblju (početak XVIII. stoljeća) bilježimo ugovore koji svjedoče o poslovanju članova obitelji Arvatini (tada u vrelima ubilježenih inačicama Arvatini ili Harvatini). Tako prema kupoprodajnom ugovoru iz 1711. godine saznajemo da su Grgur i *fratelli Arvatini* (vjerojatno sinovi prethodno spomenutog Šimuna) kupili od zadarskoga građanina Inocenta Rote kuću u gradu *in loco Pozarischie* za 530 lira, a zanimljivo je da se u opisu granica postojećeg objekta navode i druge, već postojeće *case Arvatini*.¹¹ Samo četiri godine poslije braća Arvatini (ispred kojih je izrijekom zabilježen samo Grgur) prodaju polovicu, vjerojatno iste kuće, smještene *in loco Pozarischie*. Kupac je samostan franjevac trećoredaca sv. Mihovila u Zaglavu (Dugi otok), a cijena je znatno veća od prvotne kupnje i iznosi 600 lira. U istom ugovoru saznajemo da, kako je to uobičajeno u poslovanju nekretninama, Arvatini uzimaju od fratara istu kuću u zakup za cijenu najma u iznosu od 36 lira godišnje.¹²

Grgur Arvatini, djelatlan u prvoj polovici XVIII. stoljeća (umro prije 1768.) imao je brata Mihovila, također pokojnog prije 1768. godine. Raspoložemo oporukom

⁹ Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, Zara 1877., str. 218, Antuna Arvatinija spominje (inačicom Hrvatinić) i Vladislav Cvitanović ubrajajući ga među onodobne zadarske glagoljaše (Vladislav Cvitanović, Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području (glagoljica), *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 10, Zadar 1963., str. 338).

¹⁰ DAZ, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. II, fasc. 38, str. 42'–43' (29. X. 1664.).

¹¹ DAZ, SZB, Antonio Raduleo (1701. – 1717.), b. I, fasc. 3, str. 25–25' (6. VII. 1711.).

¹² DAZ, SZB, Antonio Raduleo (1701. – 1717.), b. I, fasc. 5, str. 24'–25 (9. X. 1715.).

Mihovilove supruge (tada već udovice) Tereze, rođene Krajina, sastavljenom 2. III. 1768., a iz koje saznajemo dodatne podatke o obitelji Arvatini i njezinim članovima.¹³ Oporuka je sastavljena u obiteljskoj kući Tereze i Mihovila Arvatini u Zadru, u četvrti sv. Marije, gradskom području koje je – kako je razvidno i iz drugih dokumenata – najčešće zabilježeno mjesto stanovanja odvjetaka obitelji Arvatini. Iz sadržaja oporuke razvidno je i da Mihovil i Tereza u svojem braku nisu imali potomaka, a također je oskudna i ubilježba Terezine rodbine po majčinoj (bergamsko podrijetlo) i očevoj strani (hrvatsko podrijetlo). Stoga su glavni protagonisti te oporuke Terezini nećaci – sinovi Mihovilova brata Grgura: braća Antun, Julije, Šimun (svećenik) i Mihovil (kao najmlađi brat). Izvršitelji njezine oporuke upravo su dvojica od spomenute braća – Julije i Mihovil, dočim svećeniku Šimunu dariva na slobodnu uporabu svu svoju zlatninu, kao i posjede (i stočni fond) u mjestu Vir (*Pontadura*). Oporučiteljica, nadalje, izrijekom navodi svoja nepokretna dobra, dijelom vjerojatno naslijeđena ostavštinom pokojnih roditelja. Riječ je o šest solana i nekoliko zemljišnih čestica na otoku Pagu te o kući u Zadru (smještenu *fra le case Arvatini*). Četvorica braće Arvatini ujedno su i glavni nasljednici sveukupne imovine Tereze Krajina Arvatini, uz objašnjenje da pravo prvotnog nasljeđivanja pripada najstarijem bratu. On će oporučiteljičina dobra uživati do svoje smrti, a potom ih nasljeđuje sljedeći najstariji brat. Kako dobno najmlađi (Mihovil) nasljednik iz roda Arvatini ne bi tom odredbom bio prikraćen, njemu se voljom oporučiteljice dodjeljuje jedna njezina manja kućica smještena u blizini obiteljskih kuća Arvatini. Također se napominje da sva nabrojena i darovana nepokretna dobra braća moraju obdržavati jedinstvena (zabrana njihova zalaganja ili prodaje), s izuzetkom posjedâ na Pagu za koje dopušta da se – prema volji i potrebama nasljednika – promijene ili prodaju za zemljište na užem zadarskom kopnenom ili otočnom području. Naposljetku, kao mjesto svojega posljednjega počivališta oporučiteljica određuje obiteljsku grobnicu Arvatinijevih u zadarskoj crkvi sv. Frane. Oporuka Tereze Krajina Arvatini otvorena je 2. III. 1774., nekoliko dana nakon njezine smrti (27. II. iste godine), a na zahtjev svećenika Šimuna Arvatinja, jednog od glavnih nasljednika njezine cjelokupne imovine. Ovdje je zanimljivo napomenuti, a u svezi povezanosti nekih članova obitelji Arvatini i Cavaletti s vojnom službom u elitnim hrvatskim konjaničkim postrojbama (*Croati a cavallo*), o čemu će kasnije biti više riječi, da se kao jedan od svjedoka prisutnih prigodom službenog otvaranja oporuke bilježi Vicko Pasini, kadet *de Crouatti à cauallo*.

U oporuci Tereze Krajina Arvatini izrijekom se bilježe četvorica braće, sinova Grgura Arvatinja – Antun, Julije, svećenik Šimun i Mihovil. Ugledom među njima posebno se isticao – ponajprije zahvaljujući obnašanju crkvene službe – Šimun Arvatini, župnik zadarske crkve sv. Šimuna. O njegovu djelovanju ne bilježimo saznanja

---

¹³ DAZ, SZB, Bortolo Ferrari (1763. – 1783.), b. V, reg. 2, br. 48, str. 21'–23 (2. III. 1768.).

iz historiografije, već su nam osnovni podatci poznati na temelju raščlambe spomenute građe iz zadarskoga Državnog arhiva (oporuka i dodatak oporuci). Oporuku je Šimun Arvatini, tada župnik (*pievano*) crkve sv. Šimuna, napisao u obiteljskoj kući u četvrti sv. Marije dana 25. II. 1782.¹⁴ Najveći dio oporuke odnosi se na najbliže članove njegove obitelji (braću). Braća Antun i Julije ujedno su i izvršitelji Šimunove posljednje volje te se njima ujedno prepušta i skrb glede izvršenja oporučiteljeva posljednjeg ispraćaja (posebno napominje da se mise zadušnice imaju služiti u zadarskoj katedrali i u crkvi sv. Šimuna). Spomenutoj braći ostavlja po jedan srebrni pribor za jelo (*possada*), a Antunovim kćerima Ani i Ivani (*Anna e Gioanna*) daruje šezdeset “braća” platna. Kada je riječ o obdarivanju crkvenih ustanova grada Zadra, Šimun – uz uobičajene karitativne ustanove (*soliti luoghi pii di questa Città*) izrijeком spominje i dariva zadarsku bratovštinu (sa sjedištem u crkvi sv. Šimuna) Gospe od Milosrđa ili od Dobre radosti (*Beata Vergine della Misericordia detta anche del Buon gaudio*)¹⁵ te joj namjenjuje sto lira. U dijelu oporuke koji se odnosi na Šimunovo novčano poslovanje navode se izrijeком poslovi s Petrom Vladovićem i njegovim sinom Šimom, stanovnicima zadarskoga predgrađa Arbanasi (*Borgo Erizzo*)¹⁶, vezani uz nam jednu kuće u vlasništvu obitelji Arvatini. Također određuje da se podmire sva njegova dugovanja i potraživanja, o čemu svjedoče dodatno priloženi dokumenti. Šimun raspolaže i s još jednom kućom u gradu, u tom trenutku iznajmljenom obučaru Gerolimu Ghezziju. Tu kuću namjenjuje na doživotnu uporabu bratu Mihovilu i njihovoj zajedničkoj rođakinji Katarini Mestini, a nakon njihove smrti kuća će pripasti Šimunovu bratu Antunu i njegovim muškim nasljednicima. Najmlađi od braće Arvatini – Mihovil – ujedno je i glavni nasljednik Šimunove sveukupne imovine. Međutim, kako je razvidno da Mihovil nema potomstva, nakon njegove smrti Šimunov imetak nasljeđuju brat Antun i njegovi zakoniti muški potomci.

Uz oporuku Šimuna Arvatinija pridodan je, pisan drugom rukom (iz pera zadarskoga kanonika Josipa Calvija)¹⁷, popis njegovih obveza, potraživanja i dugovanja (nadnevak je 23. II. 1782.). U nizu nabrojanih stavki od 1 do 15 preciziraju se obveze prema već spomenutima Petru Vladoviću i njegovu sinu Šimi, potom novčano

---

¹⁴ DAZ, SZB, Giovanni Grisogono de Franceschi (1768. – 1824.), b. XXIV, br. 88 (25. II. 1782.).

¹⁵ Bratovština Gospe od Milosrđa osnovana je 1493. godine; isprva je djelovala u istoimenoj crkvi (*del Buon gaudio*), a oko 1630. godine prelazi u crkvu sv. Šimuna. Svrha joj je bila čašćenje kulta Djevice Marije, širenje kršćanske ljubavi i karitativna zaštita braće. Bila je vrlo cijenjena zbog članova koji su često pripadali vrhu zadarske crkvene hijerarhije. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 480–482; V. Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, u: *Zadar* (zbornik), Zagreb 1964., str. 465.

¹⁶ Prema pisanju Krune Krstića, proučavatelja povijesti zadarskih Arbanasa, obitelj Vladović doselila se u Zadar iz albanskog Skadra, a njezini su se odvjetci bavili trgovinom (Kruno Krstić, *Doseljenje Arbanasa u Zadar*, Zadar 1988., str. 45).

¹⁷ Josip (Giuseppe) Calvi bio je arhiprezbiter zadarskoga kaptola (izabran 1799. godine). Umro je 1809. godine (Bianchi, *Zara cristiana*, str. 187).

poslovanje s više pojedinaca: s paškim i ninskim plemićem Antunom Jadručićem (Giadruleo), sa svećenicima Antunom Basiolijem i Franjom Smiljanićem¹⁸, s opatom Antunom Karamanom, s *conteom* Giacintom Soppe, s nasljednicima iz obitelji Soppini (dug naplate najma za jednu kuću), s Petrom Padrinom (naplata za sir i vosak), s Franom Lipari iz Obrovca (za kupljeni vosak), s Jakovom Mamesijem (pohrana nakita), kao i sa zadarskom građankom Eufemijom Julijom Bacioli (dug 15 cekina). U pregledu Šimunovih poslovanja navode se i njegova općenita potraživanja od zadarskoga Kaptola (u svezi zakupa nekih zemljišnih posjeda na otoku Ižu i kuće smještene na lokalitetu *alla Fontana*) i crkve sv. Šimuna (naplata prihoda za neke zakupe), a bilježe se i oporučitelji zalozi i pohrane u Fiskalnoj komori. U završnom dijelu pregleda svojih novčanih potraživanja bilježi se i jedna svećenikova ostavština. Ovdje Šimun izrijeком navodi kako posjeduje četiri mala brevijara te ih poklanja zadarskom kleriku Dominiku Scoti.

Gotovo godinu dana nakon pisanja oporuke, dana 9. II. 1783., Šimun Arvatini napisao je i dodatak svojoj oporuci (kodicil).¹⁹ Napisan je u Zadru, također u četvrti sv. Marije, ali s preciziranjem smještaja obiteljske kuće (*loco Pogliana*). U sažetoj nadopuni prvotnih oporučnih odredbi Šimun Arvatini donosi nekoliko promjena u odnosu na svoje prvotne želje. U oporuci nespomenutoj kućnoj služavki Heleni dariva dva cekina, a pritom ostavlja svojim nasljednicima u obvezu da joj isplate svu radom zasluženu plaću. Prvotnu odredbu o podjeli platna kćerima brata Antuna ovom prilikom proširuje i na najmlađeg brata Mihovila te im, svima zajedno, dariva 60 braća platna. Nadalje, za kuću koju je prvotno ostavio bratu Mihovilu i rođakinji Katarini (sada udanoj za Franu Liparija, spomenutog u popisu osoba s kojima je Šimun poslovao) sada određuje da se proda te od stečenih prihoda plate svi njegovi dugovi i troškovi pogreba, pri čemu će proces kupoprodaje i razdiobe prihoda nadgledati zadarski kanonik Josip Calvi. Tom odredbom završavaju Šimunove nadopune prvotne oporuke koja se tom prigodom potvrđuje u svim svojim preostalim sastavnicama.

Zadarski svećenik Šimun Arvatini preminuo je istoga dana kada je sastavljen i dodatak njegovim prvotnim oporučnim željama. Oporuka i kodicil otvoreni su istoga dana, 9. II. 1783., na zahtjev Mihovila Arvatinija, oporučiteljeva brata i glavnog nasljednika. Sadržaj oporuke i kodicila odaju nam, kad se raščlane u cijelosti, oso-

¹⁸ Svećenik Franjo Smiljanić odvjetak je vojničke obitelji koja je u XVII. stoljeću preselila iz Like u Dalmaciju. Sin je serdara Petra i Katarine Cipiko. Godine 1766. imenovan je pomoćnikom župnika u crkvi sv. Šimuna, a u istom je svojstvu zabilježen 1778. u katedrali sv. Anastazije. Godine 1784. imenovan je kanonikom. Umro je 1817. godine. Usporedi: Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873., str. 21; Roman Jelić, Smiljanići kotarski serdari, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, sv. 29–30, Zadar 1983., str. 130; Jelena Kolumbić, Grbovi zadarskih plemićkih obitelji, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47, Zagreb – Zadar 2005., str. 75.

¹⁹ DAZ, SZB, Giovanni Grisogono de Franceschi (1768. – 1824.), b. XXIV, br. 93 (9. II. 1783.).

bu srednjeg društvenog statusa i imovnih moći, privatno u velikoj mjeri povezanu s najbližim članovima obitelji. Zanimljivo je kako Šimunova oporuka, iako je riječ o duhovnoj osobi, nije prebogata navodima o darivanju crkvenih ustanova, već je ponajprije usmjerena na obitelj. Iz oporuke je, nadalje, razvidno kako se Šimun – uz svećeničku službu – učestalo bavio i novčarskim poslovima, o čemu nam zorno svjedoči popis njegovih dugova i potraživanja. Naposljetku, iz te, kao i iz sadržaja oporuka drugih članova te obitelji, razvidno postaje kako su Arvatini u XVIII. stoljeću u Zadru sloveli kao ugledna i imućna građanska obitelj, a osim nekretninama u gradu (okupljenima u četvrti sv. Marije), raspolagali su i zemljišnim česticama u okolici Zadra.

Opsegom je nešto kraći dokument (oporuka) koji nam otkriva dodatne podatke o Mihovilu, najmlađem od braće Arvatini (u oporuci izrijekom navedene kao *Aruatinich*). Oporuka je napisana 4. IX. 1784. u Zadru, u obiteljskoj kući Arvatinijevih u četvrti sv. Marije *in Posarichie*.²⁰ U uvodnom dijelu dokumenta Mihovil, poput drugih članova svoje obitelji, za mjesto posljednjega počivališta odabire obiteljsku grobnicu u crkvi sv. Frane. Izvršiteljima svoje oporuke ne imenuje najbliže članove obitelji već zadarske građane Dominika Calvija i Petra Filippija²¹. Iz Mihovilove je oporuke razvidno da je, od četvorice braće Arvatini, samo Antun (vjerojatno i najstariji brat) imao potomstvo. To su kćeri Magdalena, Ana (Aneta) i Ivana (kojima ostavlja svakoj po pet dukata) te sinovi Josip i Grgur, obdareni u Mihovilovoj oporuci s po deset dukata i četiri solida. U oporuci se izrijekom navodi i Mihovilovo poslovanje (kreditni poslovi, dućani) s bratom Julijem – prihodi koji će biti ostvareni zajedničkim ulaganjem trebaju pripasti Mihovilovoj supruzi Nikoleti Dominis, ujedno i glavnoj nasljednici oporučiteljevih dobara. Nakon njezine smrti, a s obzirom na to da u braku nisu imali potomstva, imovina pripada potomcima Mihovilova brata Antuna (kojemu ostavlja i dvadeset dukata, jednako toliko i bratu Juliju). Oporuka je otvorena 24. X. 1787., nekoliko dana nakon Mihovilove smrti, a na zahtjev mletačkoga zastavnika (*alfier*) Josipa Arvatinja (*Arvatinich*), oporučiteljeva nećaka.

Antun Arvatini nadživio je svoju braću Julija, Šimuna i Mihovila. Podatke o njemu nalazimo još i u XIX. stoljeću, razdoblju koje smo u ovom istraživanju uzele kao granično. Antun je ubilježen u knjizi registara samostana sv. Frane u Zadru (koja se započela voditi 1792. godine), a u kojoj je sadržan spisak dužnika odnosno obveznika samostanu (novčana potraživanja za služenje misa zadušnica, dužnici za najamnine kuća, terena i zemljišnih posjeda). Za Antuna (izrijekom upisanog prezimenom Ar-

---

²⁰ DAZ, SZB, Giovanni Grisogono de Franceschi (1768. – 1824.), b. XXIV, br. 101 (4. IX. 1784.).

²¹ Petar Filippi (umro 1806. godine) odvjetak je zadarske građanske obitelji. Godine 1797. uvršten je, zajedno s bratom Karlom, u skradinsko plemićko vijeće. U vrijeme prve austrijske uprave u Dalmaciji (1797. – 1806.) bio je činovnik pokrajinske vlade, a u ožujku 1806. godine bilježi se kao fiskalni odvjetnik (*Hrvatski biografski leksikon*, sv. IV, Zagreb 1998., str. 251, tekst: Nikša Lučić).

vatinih) navodi se kako je nasljednik svoje obitelji te je kao takav obvezan plaćati godišnju najamninu za kućicu u četvrti sv. Marije, davne 1664. godine predane u zakup njegovu pretku Šimunu Arvatiniju. Visina najma je šest dukata, odnosno 37,4 lire godišnje, a naknadnim je ubilježbama razvidno da uplaćivanje nije bilo redovito te da je Antunov dug prema samostanu rastao iz godine u godinu te je 1829. godine iznosio 669,12 lira.²²

Oporuke i ugovori nekoliko članova obitelji Arvatini (o oporuci Julija Arvatinija bit će više riječi kasnije) otkrivaju nam društveni položaj i gospodarske mogućnosti jedne srednjeimućne zadarske građanske obitelji u XVIII. stoljeću. Podrijetlom vjerojatno sa zadarskih otoka ili iz zadarske kopnene okolice, Arvatini su u javnom životu Zadra prisutni intenzivnije od XVII. stoljeća. Njihova se gospodarska usmjerenost ponajprije odnosila na obrt, novčarske poslove i trgovinu, ali i na poslovanje nekretninama koje su stekli u gradskoj jezgri (*case Arvatini* u četvrti sv. Marije). Zahvaljujući ženidbenim vezama, čini se da su s vremenom stekli i posjede na području Nina i na otoku Pagu, ali je ipak težište njihova djelovanja bilo usmjereno na sam grad Zadar. Primjetno je, nadalje, i njihovo učestalije poslovanje s odvjetcima drugih zadarskih građanskih obitelji, kao i s obiteljima i pojedincima koji su djelovali (ili imali posjede) na području ninskoga distrikta. Jedna od obitelji sa kojima će Arvatini sredinom i u drugoj polovici XVIII. stoljeća također održavati poslovne, ali i obiteljske veze, jest talijanska useljenička obitelj Cavaletti, o kojoj će više riječi biti u sljedećem poglavlju.

Iz okolice Bergama u Zadar – talijanska useljenička obitelj Cavaletti

Postojeća saznanja historiografije o obitelji Cavaletti i njezinim odvjetcima vrlo su oskudna. U spomenutom radu o duhovnim osobama u Zadru od druge polovice XVI. do početka XVIII. stoljeća Roman Jelić bilježi tri osobe koje nose to prezime (don Ante Cavaletti, don Jakov Cavaletti i fra Bernardo Cavaletti)²³, ali nam na osnovi postojećih podataka nije razvidna njihova izravna povezanost s članovima obitelji Cavaletti kojima se bavi ovaj prilog. Međutim, na osnovi dokumenta iz Spisa zadarskih bilježnika poznato nam je približno vrijeme useljavanja obitelji Cavaletti u Zadar. Naime, 1664. godine Petar Cavaletti, pokojnog Acapita, zavičajem iz mjesta

---

²² Arhiv samostana sv. Frane u Zadru, sv. VIII, str. 20. Zahvaljujemo fra Josipu Sopti, provincijalu franjevačke provincije sv. Jeronima, na ljubaznosti i susretljivosti prigodom korištenja arhivske građe iz samostana sv. Frane u Zadru.

²³ Don Ante Cavaletti bilježi se 1684. godine kao klerik te potom kao župnik crkve sv. Šime. Umro je 1692. godine. Don Jakov Cavaletti đakon je zadarskog kaptola 1697. – 1704. godine, a fra Bernard Cavaletti zabilježen je kao redovnik samostana sv. Frane. Umro je 1672. godine, u dobi od 24 godine. Usporedi: Roman Jelić, *Popis imena svećenika, redovnika i redovnica u crkvenim maticama Sv. Stošije u Zadru (1569. – 1706.)*, str. 7–8, 32.

Castione *territorio di Bergamo* (naselje sjeveroistočno od Bergama), građanin i trgovac u Zadru (*cittadino e mercante di Zara*), prodaje zadarskom građaninu Antunu Ferrariju²⁴ (trgovcu u Zadru) polovicu svoje kuće i okućnice u mjestu Castione, kao i nekoliko ondje smještenih zemljišnih čestica. Druga polovica toga obiteljskog imanja pripada Petrovu bratu Bernardu, a cijena za koju je ostvaren kupoprodajni ugovor iznosi 200 dukata.²⁵

Petar Cavaletti zasigurno je u Zadru bio prisutan i nešto prije 1664. godine, a možemo držati da u Zadar dolazi u mlađoj životnoj dobi te ondje zasniva obitelj. Tijekom druge polovice XVII. stoljeća obitelj Cavaletti već je udomaćena u Zadru, a njihovi odvjetci prisutni su u javnom životu grada kao trgovci i (u manjoj mjeri) časnici u mletačkoj vojnoj službi. Početkom XVIII. stoljeća bilježimo i širenje kapitala Cavalettijevih na područje zadarskoga zaleđa. Tako 1705. godine Ivan Cavaletti, građanin i trgovac iz Zadra, uzima u zakup od zadarskoga kanonika Jurja Cortinovija 25 gonjaja zemlje u vlasništvu Zadarske nadbiskupije, smještene *sopra la chiesa della Madonna dell'Olivo fuori di mura di Zara*. Cijena najma, koji je zakupnik dužan poštivati i u svim odredbama ispuniti, iznosi 24 lire godišnje (isplata se vrši u mjesecu rujnu). Ugovor je načinjen u dućanu (*bottega*) obitelji Cavaletti u zadarskoj četvrti sv. Krševana koja će, kako ćemo i kasnije vidjeti, predstavljati žarišno mjesto okupljanja i obitavanja najvećeg dijela članova te obitelji.²⁶ Ivan Cavaletti vjerojatno je Petrov sin ili nećak, a širenje poslovnih interesa i na bližu zadarsku agrarnu okolicu ukazuje na uklopljenost te obitelji u zadarsko društveno i gospodarsko svakodnevlje.

Kao i u primjeru obitelji Arvatini, i za odvjetke obitelji Cavaletti detaljnije podatke posjedujemo tek od sredine XVIII. stoljeća. Prvi je takav opsežniji spis oporuka Bernarda Petrovog²⁷, sastavljena 1757. godine u oporučiteljevoj obiteljskoj kući u četvrti sv. Krševana.²⁸ Sadržaj oporuke otkriva nam brojne pojedinosti u svezi pojedinih članova obitelji Cavaletti, ali i svjedoči o njihovoj integriranosti u zadarsko

²⁴ Najpoznatiji član zadarske građanske obitelji (talijanskoga podrijetla) Ferrari bio je Ivan Marija (1680./81. – 1760.), pravnik i teolog; pisac rukopisa o zadarskom kaptolu. Donat Ferrari primljen je u plemstvo Nina 1775., a njegova je obitelj uvrštena u zadarsko plemstvo 1796. godine. Obitelj je izumrla u XIX. stoljeću. Usporedi: Heyer von Rosenfeld, *Der Adel*, str. 9–10.; Maja Novak-Sambrailo, Političko-upravni položaj Nina u doba Mletačke Republike, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 16–17, Zadar 1969., str. 185; Kolumbić, Grbovi zadarskih plemićkih obitelji, str. 62.

²⁵ DAZ, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. II, fasc. 39, str. 13'–15, 3. XII. 1664.

²⁶ DAZ, SZB, Antonio Raduleo (1701. – 1717.), b. I, fasc. 1, str. 13'–14', 19. XII. 1705.

²⁷ Iako je od trenutka doseljavanja Petra Cavalettija u Zadar, kao i od prodaje njegova imanja u Castioneu (1664.) prošlo – u odnosu na datum Bernardove oporuke (1757.) – dosta vremena, možemo pretpostaviti da je ipak riječ o ocu i sinu.

²⁸ DAZ, SZB, Antonio Ferrari quondam Bortolo (1747. – 1775.), b. VII, br. 26, 11. XII. 1757. Zanimljivo je primijetiti kako je Bernard Cavaletti za bilježnika kod kojega sastavlja oporuku odabrao Antuna Ferrarija, odvjetka obitelji koja je također dolazila iz Italije i s kojom su Cavalettijevi kroz prošlost sklapali poslovne ugovore.

društveno svakodnevlje. Bernardo za mjesto pokopa odabire crkvu sv. Krševana, gdje se, kako je razvidno, nalazio obiteljski grob Cavalettijevih. U svezi posljednjega ispraćaja određuje da se na dan njegova pokopa održi “što je veći mogući broj” misa zadušnica uz uobičajeni milodar od dvije lire po jednoj misi. Izvršiteljima oporuke imenuje zadarskog građanina Alessandra Vanaccu, svoju suprugu Mariju Zanchi i budućeg zeta (supruga svoje kćeri Helene) Julija Arvatinija. U nastavku oporuke slijede darovnice najbližim članovima obitelji. Zetu Petru Albinoniju²⁹, suprugu svoje druge kćeri Cecilije, daruje zlatni prsten, dočim Ceciliji namjenjuje pedeset dukata. Šurjaku (ženinu bratu) Ivanu Zanchiju ostavlja jednu sablju optočenu srebrom.³⁰ Nadalje, supruzi Mariji oporučitelj ostavlja kuću s pripadajućim dućanom (*bottega*), smještenu u blizini Gradske straže uz Lučka vrata (*Corpo di Guardia della Porta Marina*),³¹ a koja se u tom trenutku nalazi u zakupu (zakupnik je Gasparo Fragolin). Kapetanu Lovri Cavalettiju, nećaku (sinu Bernardova brata Ivana), oprašta sve dugove koje je ovaj imao prema njemu do trenutka pisanja oporuke. Određuje da Julije Arvatini nadgleda ubiranje godišnjih prihoda od najma dućana te novac (150 lira godišnje) daje za održavanje misa (uz milodar od trideset solida po misi) u spomen na oporučitelja i njegovu pokojnu braću (kojima imena izrijeком ne spominje, ali je iz spisa razvidno kako je jedan brat obnašao vojnu službu, a drugi bio kanonik). Nije nam, nadalje, poznato ime Bernardove sestre, također stanovnice Zadra. Iz dokumenta je jedino razvidno da je imala dvije kćeri (tada već udane) – Ceciliju Cupilli i Meneginu Valle – kojima oporučitelj poklanja svakoj po dvadeset dukata. U ovom dijelu oporuke Bernardo izrijeком bilježi i obiteljske posjede Cavalettijevih na bergamskom području, za koje izrijeком navodi da ih je samostalno i svojim sredstvima održavao i uvećavao, a koja su – prema navodu – dijelom za života koristila i njegova pokojna braća. Također, kada je riječ o Bernardovim novčarskim poslovima,

²⁹ Obitelj Albinoni također je talijanskoga podrijetla. Isprva je bila primljena u ninsko plemstvo (braća Ivan Antun, Ivan Marija, Julije Lav i Vinko Ludvig 1775. godine), a 1796. u zadarsko plemstvo. Najpoznatiji član obitelji bio je Jakov, pjesnik iz XVIII. st., koji je svoju knjižicu *Lettera*, upućenu Francescu Mariji Tomaseu, posvetio zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću (Ancona 1735.). U XIX. st. obitelj je izumrla, a posljednji član obitelji bila je Katarina, udana u obitelj Kreljanović (ogranak Kreljanović-Albinoni). Usporedi: Heyer von Rosenfeld, *Der Adel*, str. 13–14; Novak-Sambrailo, *Političko-upravni položaj Nina*, str. 185; Kolumbić, *Grbovi zadarskih plemićkih obitelji*, str. 65; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I, Zagreb 1983., str. 67 (redakcijski tekst).

³⁰ Obitelj Zanchi podrijetlom je iz Bergama. Prvi član obitelji koji se nastanio u Zadru bio je Franjo Zanchi 1674. godine, a njegovi su potomci bili uvršteni u ninsko plemstvo (1742.; tada se spominju Ivan i Jakov Zanchi). Godine 1796. primljeni su i u zadarsko plemićko vijeće. Usporedi: Novak-Sambrailo, *Političko-upravni položaj Nina*, str. 184; Vjekoslav Maštrović, *Nin od pada Mletačke Republike do 1941. god.*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 16–17, Zadar 1969., str. 193, 195, 196; Kolumbić, *Grbovi zadarskih plemićkih obitelji*, str. 77–78.

³¹ Svaki je ulaz u zadarskim bedemima imao svoju stražu. O Lučkim vratima koja se danas nazivaju “vrata sv. Krševana” prema obližnjoj crkvi sv. Krševana otvorenim 1573. godine u čast pobjede kod Lepanta vidi: PZ III, str. 282; Ante Perković, *Volite li Zadar*, Zagreb 2006., str. 107.

u oporučnom navodu bilježi kreditiranje “contea” Karla Canagettija (Canaietti)³², a koje se odnosilo na zakup posjeda u vlasništvu benediktinske opatije sv. Krševana.

Glavnom nasljednicom svoje preostale imovine Bernard Cavaletti imenuje suprugu Mariju s pravom doživotnog uživanja posjeda. Nakon Marijine smrti nasljedstvo će pripasti njihovoj kćeri Heleni (tada još neudanoj), kao i njezinim potomcima po muškoj liniji, uz uvjet da najstariji sin dobije ime Bernardo i da zadrži prezime Cavaletti. Ako ne bude muških nasljednika, imetak se nadalje baštini po ženskoj liniji. Međutim, u slučaju da ne bude nasljednika ni po ženskoj ni po muškoj lozi, svu oporučiteljevu nepokretnu imovinu nasljeđuje zadarska crkva sv. Silvestra³³, uz obvezu držanja misa zadušnica *in perpetuo* u spomen na oporučitelja i njegovu pokojnu braću. Nakraju, u završnom dijelu oporučnog spisa, Bernardo Cavaletti određuje da se kćeri Heleni uplati miraz u vrijednosti jednak onome koji je ranije isplaćen već udanoj kćeri Ceciliji.

Obavijest o smrti Bernarda Cavalettija zabilježena je 26. I. 1759. Oporuka je otvorena na zahtjev izvršiteljice oporuke i glavne nasljednice Bernardovih dobara, njegove supruge Marije Zanchi Cavaletti. Otvaranju oporuke nazočili su, uz zadarskog sudca egzaminatora Ivana Krstitelja Ponteaa, zadarski građani (trgovci) Ivan Bianchi i Frano Rota.

Sadržaj Bernardove oporuke odaje osobu srednjeg društvenog statusa, građanina sa solidnom imovinom, nekretninama u samom središtu grada i redovitim prihodima. Ukazuje nam također i na njegovo talijansko obiteljsko podrijetlo kao i na imovinu koja mu ondje još pripada. Odnos prema crkvenim ustanovama ukazuje da je obitelj Cavaletti posebno bila povezana s crkvom sv. Krševana (u kojoj se nalazi i njihova obiteljska grobnica) te s crkvom sv. Silvestra, koja je potencijalni glavni nasljednik Bernardove imovine. Spomen drugih osoba iz oporuke ukazuje i na Ber-

³² Karlo Canagetti je sin istaknutog mletačkog časnika u Morejskom ratu, pukovnika Antuna Canagettija, koji je investituroom generalnih providura Dalmacije stekao znatne zemljišne posjede u okolici Sinja. Kako njegovi potomci nisu bili zainteresirani za upravljanje tim imanjem, tijekom prve polovice XVIII. stoljeća prodali su ga (Karlo i Anđelo Canagetti) obiteljima Lovrić i Jura. Obitelj Canagetti raspolagala je u XVII. stoljeću i zemljišnim posjedima na otoku Ižu. Usporedi: V. Cvitanović, *Otoci Iž i Premuda*, str. 73; Josip Soldo, *Zemljišni posjed porodice Lovrić iz Sinja u XVIII stoljeću*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar 1972., str. 304–305; Isti, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. I, Sinj 1995., str. 53, 69–70, 72, 91, 100, 178; knj. II, Sinj 1997., str. 19, 94–95.

³³ Srednjovjekovna crkva sv. Silvestra nalazila se u južnom dijelu grada. Godine 1412., radi potrebe izgradnje utvrde, crkvu su napustili članovi bratovštine bičevalaca i prešli u crkvu sv. Tome. Crkva ipak nije bila porušena, već je do 1541. godine stajala zapuštena. Na uporabu su je tada dobili franjevci trećoredci iz zadarskog Varoša (glagoljaši), proširili je 1541.–1545. godine i posvetili je sv. Ivanu. Naknadno je pregrađivana i 1603., 1690. i 1726. godine. Za vjerske je obrede zatvorena početkom XIX. stoljeća, a radi potrebe gradnje vojarnje porušena je 1844. godine. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 408–410; Ante Marija Strgačić, *Kada je zadarska bratovština flagelanata prešla iz crkve sv. Silvestra u crkvu sv. Tome Apostola*, *Vjesnik Staleškog društva katoličkih svećenika NRH*, god. IV, br. 1–2, Zagreb 1957., str. 51–74; Ivo Petricioli, *Dvije matrikule bratovštine sv. Silvestra u Zadru*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio društvenih znanosti*, sv. VII, Zadar 1977., str. 145–156; PZ III, str. 290, 549.

nardovu povezanost s drugim pripadnicima građanskog sloja u Zadru (obitelji Arvatini, Vanacca, Zanchi, Albinoni), sličnog imovnog statusa i društvenog ugleda. Riječ je o građanskom sloju hrvatskog i (u većem broju primjera) talijanskog etničkog podrijetla, ponajprije o obiteljima koje su svoj gospodarski uspon u Zadru započele (kao trgovci i obrtnici) u drugoj polovici i koncem XVII. stoljeća, a tijekom XVIII. stoljeća (od kada datira i ova oporuka) već je riječ o imućnim i društvenim ugledom zapaženim zadarskim obiteljima.

Nešto više od godine dana nakon smrti Bernarda Cavalettija, zabilježena je i oporuka njegove supruge Marije Zanchi Cavaletti (1760.).³⁴ Kao i u primjeru njezina supruga, oporuka je sastavljena u domu oporučiteljice, u obiteljskoj kući Cavalettijevih u četvrti sv. Krševana. Jednako tako obiteljska grobnica u istoimenoj crkvi po kojoj je četvrt i dobila ime mjesto je koje Marija Zanchi Cavaletti odabire za svoje počivalište. U svezi posljednjega ispraćaja i pogrebnih običaja Marija izrijekom navodi da se ne razlikuju od onih uz koje je sahranjen i njezin suprug, ali iskazuje želju da ispraćaju nazoče zadarske bratovštine u koje je uključena kao članica (bratovštine Gospe od Krunice/Ružarija³⁵, Gospe od Navještanja³⁶ i Gospe od Karmela)³⁷. Izvršiteljima svoje posljednje volje imenuje zadarskog građanina Alessandra Vanaccu (izvršitelj oporuke Bernarda Cavalettija) i kanonika zadarskoga kaptola Ivana Đurovića.

Posebno zanimljiva i za crkvenu i kulturnu povijest Zadra značajna odredba iz oporuke Marije Zanchi Cavaletti odnosi se na podizanje oltara u crkvi sv. Krševana. Marija naime određuje da se proda kuća koja je smještena uza zdanje Gradske straže, a koju je naslijedila legatom pokojnog supruga Bernarda. Od prihoda dobivenih prodajom kuće oporučiteljica određuje da se podigne jedan mramorni oltar *alla Pala della Beata Vergine* u crkvi sv. Krševana i načini *una corona d'oro di sei zecchini per riporla sul capo dell'immagine*

³⁴ DAZ, SZB, Antonio Ferrari quondam Bortolo (1747. – 1775.), b. VII, br. 41, 21. IV. 1760.

³⁵ Bratovština Gospe od Krunice (*Madonna del Rosario*) vjerojatno je osnovana koncem XVI. stoljeća. Njome su upravljali dominikanci, a temeljna joj je zadaća bila širenje pobožnosti Svete krunice. Godine 1604. stekla je potvrdu crkvenih, a 1621. svjetovnih vlasti. U crkvi dominikanaca imala je vlastiti oltar Svete krunice, koji je po ukinuću dominikanske crkve 1807. godine premješten u crkvu sv. Šimuna. Bratovština je ukinuta 1811. godine, ali je nastavila djelovanje u sklopu bratovštine Presvetog Sakramenta. Ponovo se osamostalila i donijela novi pravilnik 1858. godine. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 489–490; Giuseppe Sabalich, *Cronache zaratine dei tempi andati*, Zara 1908., str. 17–39; Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 463.

³⁶ Bratovština Gospe od Navještanja (*SS. Annunziata*) utemeljena je početkom XV. stoljeća, a potvrdu od svjetovnih vlasti stekla je 1462. godine. Sjedište joj se nalazilo u crkvi sv. Marcele. Godine 1807. sjedište je premješteno u katedralu, gdje je opstojala do konačnog ukidanja 1810. godine (Bianchi, *Zara cristiana*, str. 494–495).

³⁷ Bratovština Gospe od Karmela (*Madonna del Carmelo*) utemeljena je 1615. godine, a potvrđena je od mletačkih vlasti 1674. godine. Vodili su je franjevci, a sjedište (mramorni oltar) nalazilo se u crkvi sv. Frane. Ukinuta je 1808. godine, ali je njegovanje njezine pobožnosti nastavljeno i dalje u okviru istoga samostana. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 490–491; Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 467.

sudetta.³⁸ O ovome će legatu, kao i o drugim pojedinostima vezanim uz oltar obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana, biti više riječi u završnim poglavljima rada.

Slijede odredbe u kojima se obdaruju Marijini najbliži članovi obitelji. U prvoj takvoj odredbi oporučiteljica nalaže da se od 2000 dukata njezina miraza, kao i od 300 dukata *contradotte* koju je bio obvezan isplatiti njezin suprug, izdvoji 500 dukata i ta svota da njezinoj kćeri Heleni, supruzi zadarskoga građanina Julija Arvatinija, kojoj također, kao legat, dariva svoj zaručnički prsten. Zetu Juliju Arvatiniju ostavlja 500 dukata, preporučujući brizi i zagovoru svoje kćeri i zeta redovnicu Magdalenu Misinese, nećakinju oporučiteljice, kojoj neka za života pripomognu koliko mogu i koliko je dolično za njezin status redovnice. Drugoj kćeri Ceciliji (i njezinu suprugu Petru Albinoniju) oporučiteljica ostavlja također iznimno veliku svotu od 500 dukata. Ceciliji dariva i jedan dijamantni prsten s bijelim safirom u sredini. Napominje, nadalje, kako je Ceciliji u bilo kojim okolnostima uvijek dozvoljeno vratiti se u obiteljsku kuću i ondje živjeti zajedno sa sestrom Helenom. Marija se u izricanju posljednjih želja prisjeća i članova vlastite obitelji. Nećakinjama Betini, Margareti i Perini, kćerima Marijina brata Ivana Zanchija, ostavlja po pedeset dukata svakoj, pri čemu su Margareta i Perina dodatno obdarene i jednom ogrlicom. Nećakinji Ceciliji Cupilli ostavlja pedeset dukata, a jednak iznos poklanja i njezinoj kćeri Klarici (*Chiaretta*) te pranećaku (*pronipote*) Josipu Tipaldiju.³⁹ Naposljetku, kada je riječ o članovima obitelji i rodbine, Marija nećaku Frani zvanom *Checho*, sinu Ivana Zanchija, ostavlja malu srebrenu sablju. Ostatak svoje imovine, neraspodijeljene prethodno izrečenim legatima, Marija ostavlja "za spas svoje duše". Određuje da se dio koji preostane uloži u stabilan fond ili u *Sacro Monte di Pietà*⁴⁰ te da se od prihoda svake godine služe mise i čine nabožna djela.

Oporuka Marije Zanchi Cavaletti otvorena je 24. IV. 1760., neposredno nakon smrti oporučiteljice, na zahtjev njezine kćeri Helene i zeta Julija Arvatinija, u samoj kući oporučiteljice u četvrti sv. Krševana, ispred tijela pokojne oporučiteljice. Službenom otvaranju oporuke nazočili su zadarski sudac egzaminator Ivan Krstitelj Ponte, bilježnik Antun Ferrari pokojnog Bartola te zadarski građani Petar Carsana i Frano Rota pokojnog Pavla.

---

³⁸ Oltar obitelji Cavaletti spominje Bianchi (*Zara cristiana*, str. 305). U kratkom navodu o oltaru posvećenom Blaženoj Djevici Mariji pogrješno je navedeno djevojačko prezime oporučiteljice (Colombini), kao i godina pisanja oporuke (1759.). Na str. 307 autor donosi prijepis natpisa na oltaru.

³⁹ Zadarska građanska obitelj Tipaldi pripadala je ninskom plemstvu (Maštrović, Nin od pada Mletačke Republike, str. 196).

⁴⁰ Zadarsku *Monte di Pietà* utemeljio je generalni providur Dalmacije Antonio Pisani 1628. godine. Kao i u drugim europskim gradovima, ponajprije onima s talijanskog prostora, imala je karakteristike zalagaonice, odnosno prve javne štedioničko-kreditne ustanove. U nju su zadarski plemići i građani, kao i crkvene ustanove, polagali svoj novac i dragocjenosti kao zalag. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 527–528; PZ III, str. 508–509.

Bernardo i Marija Cavaletti imali su dvije kćeri. O Heleni, udanoj za Julija Arvatinija, govorit ćemo nešto kasnije, a u završnom dijelu ovoga poglavlja bavit ćemo se dokumentima u svezi Cecilije Cavaletti Albinoni (druge kćeri Bernarda i Marije Cavaletti) i Bernardova nećaka Lovre Cavalettija.

Raspoložemo s oporučnim spisom (sadržajem nevelikim) Cecilije Cavaletti, sastavljenim 1788. godine.⁴¹ U trenutku pisanja oporuke Cecilija je udovica (pokojni suprug je već prethodno spomenuti Petar Albinoni). Kao mjesto posljednjeg počivališta, poput drugih članova obitelji Cavaletti, Cecilija određuje grobnicu u crkvi sv. Krševana *nella sepoltura di suoi maggiori*. U svezi pogrebnih običaja određuje da se nakon njezine smrti održi 720 misa zadušnica za spas duše, a uz uobičajeni milodar crkvi od dvije lire po svakoj misi. Izvršiteljima oporuke imenuje zadarske građane Grgura Kreljanovića i Petra Filippija. U sažetim navodima koji se odnose na ostavštine najbližim članovima obitelji, Cecilija Cavaletti Albinoni podjeljuje dio svojega nakita odvjetcima obitelji Albinoni, Cupilli, Fonda i Kreljanović, a preostatak imovine (budući da u braku s Petrom Albinonijem nije imala djece) dariva šurjacima – Ivanu Antunu, Vicku i Ludoviku Albinoniju. Ovdje je zanimljivo opaziti da Cecilija u svojim oporučnim navodima ne spominje i obdaruje članove vlastite obitelji (Cavaletti), kao ni obitelji Arvatini (za razliku od oporučnih navoda Helene i Julija Arvatini), već se ponajprije obraća osobama koje su u rodbinskoj vezi s obitelji Albinoni (i uglavnom su talijanskoga zavičajnog podrijetla). Oporuka je otvorena 5. III. 1791., što upućuje na to kako je nekoliko dana prije oporučiteljica preminula.

Prethodno je, u sklopu oporuke Bernarda Cavalettija, spomenut njegov nećak Lovro Ivanov. Riječ je o odvjetku Cavalettijevih koji se posvetio vojnoj službi te postigao čin kapetana u elitnoj mletačkoj konjaničkoj postrojbi *Croati a cavallo*.⁴² Riječ je o postrojba-
ma koje su se ponajprije popunjavale domaćim, hrvatskim vojnicima te čiji su zapovjednici u najvećem broju primjera bili Hrvati. Činjenica da je Lovro Cavaletti zapovijedao jednom takvom postrojbom (u kojoj je znanje hrvatskog jezika bio jedan od preduvjeta za obnašanje časničke službe), posvjedočuje o integriranosti (ne nužno i potpunoj asimilaciji) useljeničke obitelji Cavaletti u zadarski i dalmatinski društveni milje.

Poznate su nam oporuka i inventar imovine Lovre Cavalettija. Oporuka je napisana 1765. godine u oporučiteljevu prebivalištu u Zadru, u četvrti sv. Katarine.⁴³ Oporučni je spis sadržajem kratak i odaje osobu koja, stjecajem životnih okolnosti i službe (vojska), nije bila najtješnje povezana s ostalim najbližim članovima obitelji.

---

⁴¹ DAZ, SZB, Domenico Coltelli (1777. – 1812.), b. XXXVII, f. 1, br. 49, 9. VIII. 1788.

⁴² O postrojbi *Croati a cavallo*, njezinu ustroju, djelovanju i njihovoj bratovštini usporedi: L. Čoralić – Nedjeljka Balić Nižić, Iz hrvatske vojne povijesti – *Croati a cavallo* i *Soldati Albanesi*, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, sv. 24, Zagreb 2006., str. 71–130.

⁴³ DAZ, SZB, Antonio Ferrari quondam Bortolo (1747. – 1775.), b. VII, br. 97, 5. X. 1765.

O tome nam posvjedočuju podatci o mjestu Lovrina prebivanja (četvrt sv. Katarine, a ne – kako je to uobičajeno u primjeru drugih Cavalettija – četvrt sv. Krševana), kao i njegov odabir mjesta pokopa (crkva sv. Silvestra, nasuprot uobičajeno spominjanoj obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Krševana). Iz oporuke je razvidno da je Lovro bio oženjen (supruga Anzola), ali je očito da u braku nije imao potomstva. Najveći dio oporuke odnosi se na Cavalettijeve vojničke sudrugove. Stoga su pukovnik Tripun Gregorina⁴⁴ i kapetan Federik Zollatti, obojica časnici u postrojbama hrvatske konjice, izvršitelji oporučiteljeve posljednje volje, a kao obdarenik dijelom Lovrine imovine bilježi se njegov *soldato fedele* Juraj Barletta. Naposljetku, sveukupni nasljednici imovine časnika hrvatske elitne konjaničke postrojbe njegovi su nećaci – kapetan Marko i svećenik Josip Tipaldi. Pisanju oporuke nazočili su, u svojstvu svjedoka, spomenuti vojnik Juraj Barletta te zadarski zlatar Josip Defonte. Oporuka Lovre Cavalettija otvorena je 7. X. 1765., dan nakon njegove smrti. Zahtjev za njezinim otvaranjem podnijeli su osobno spomenuti izvršitelji oporuke – pukovnik Tripun Gregorina i kapetan Federik Zolatti, a među svjedocima koji su nazočili tom činu bilježi se ponovno i vojnik u hrvatskoj konjici Juraj Barletta.

Dan nakon otvaranja oporuke načinjen je i inventar pokretne imovine Lovre Cavalettija.⁴⁵ Imovina se nalazila u oporučiteljevoj kući u zadarskoj četvrti sv. Katarine i sada je – izvršenjem oporučnih odredbi – bila u vlasništvu braće Josipa i Marka Tipaldi. Popis imovine toga mletačkog časnika odaje osobu ponajprije posvećenu vojnoj službi (vojne odore, oružje), često prirodnom službe prisiljenu na promjenu boravka i život izvan zavičaja, a s malo sklonosti prema predmetima umjetničkoga obrta ili knjigama (navodi se samo jedna slika s prikazom Gospe). Inventar pokazuje kako je, ipak, Lovro u svojoj kući u Zadru imao sve što je potrebno za život (navode se brojni osobni predmeti, posuđe, namještaj, razni uporabni predmeti), ali je vjerojatno da ondje – radi uključenosti u vojne postrojbe koje su u XVIII. stoljeću često djelovale izvan Dalmacije (na mletačkoj *terrafermi*) – nije previše često boravio, osim možda u posljednjim godinama svog života. Naposljetku, i oporuka i inventar potvrđuju relativno slabu povezanost toga časnika s najužom obitelji, a mnogo češće i čvršće – što je u primjeru vojnika i uobičajeno – veze s osobama istog profesionalnog opredjeljenja.

---

⁴⁴ Obitelj Gregorina (Grgurina) ugledna je kotorska plemićka obitelj. Prema predaji, obitelj potječe iz Kopra, odakle se u XVII. stoljeću iselila u Kotor te uskoro bila agregirana u tamošnje plemićko vijeće. Palača Gregorina danas je sjedište Istorijskog arhiva u Kotoru. Jedan od najpoznatijih članova je kotorski biskup Marko Antun Gregorina (1801. – 1815.). Obitelj je izumrla u XIX. stoljeću. Usporedi: Jovan M. Martinović, Barokna palata Grgurina u Kotoru, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* (dalje: GPMK), sv. 39–40, Kotor 1991. – 1992., str. 79–83; Miloš Milošević, *Primjer kreditiranja bokeljske pomorske privrede XVIII vijeka*, GPMK, sv. 7, Kotor 1958., str. 75; Isti, *Pomorski trgovci, ratnici i meceni: studije o Boki Kotorskoj XV–XIX stoljeća*, prir. Vlastimir Đokić, Beograd – Podgorica 2003., str. 22, 158, 233, 339, 417; Lovorka Čoralić, Prilog životopisu kotorskog biskupa Marka Antuna Gregorine (1801. – 1815.), GPMK, sv. 52, Kotor 2004., str. 267–277.

⁴⁵ DAZ, SZB, Antonio Ferrari quondam Bortolo (1747. – 1775.), b. VIII, br. 36, 8. X. 1765.

Talijansko-hrvatski brak: Helena Cavaletti i Julije Arvatini

Iz prethodnih dokumenata razvidno je da su obitelji Arvatini i Cavaletti u XVIII. stoljeću pripadale gospodarski djelatnim, društveno zapaženim i cijenjenim građanskim obiteljima. Obje obitelji raspolažu solidnim novčanim kapitalom, vlasnici su nekretnina u gradu i njegovoj okolini, a uz osnovnu trgovačku i novčarsku djelatnost neki odvjetci ističu se u crkvenom (svećenik Šimun Arvatini) ili vojničkom životu (kapetan Lovro Cavaletti) grada i Dalmacije. Obje obitelji podižu vlastite grobnice u crkvama župa koje su matično mjesto njihova obitavanja i djelovanja, a u svakodnevnoj komunikaciji povezane su ponajprije s obiteljima i pojedincima istog ili sličnog društvenog i imovnog statusa. Međutim, u primjeru Cavalettijevih opažamo nešto veću usmjerenost na zadarske građanske obitelji talijanskoga podrijetla s kojima ostvaruju i neke ženidbene veze, ali i konkretne gospodarske poslove. Možda će upravo ta činjenica biti presudan čimbenik u oblikovanju samosvijesti (slike o sebi) te talijanske useljeničke obitelji, ali i podvojenosti u odnosu prema obitelji Arvatini s kojom su – ženidbom Helene Cavaletti i Julija Arvatinija – dospjeli u rodbinske veze.

Raspolažemo sa oporučnim spisima obaju supružnika. Kronološkim slijedom, prva je oporuka Helene, kćeri tada već pokojnoga Bernarda Cavalettija, supruga zadarskoga građanina (*cittadino*) Julija Arvatinija.⁴⁶ Oporuka je napisana 1782. godine u kući supružnika, smještenoj u četvrti sv. Krševana, a izvorno je pripadala obitelji Cavaletti. U sljedećim navodima, vezanim uz pogrebne običaje, Helena iskazuje gotovo istovjetne želje kao i njezini pokojni roditelji. Mjesto njezina pokopa bit će, kako naglašava, *sepoltura di Casa esistente nella Chiesa di San Grisogono*, a pogrebni običaji prigodom posljednjega ispraćaja trebaju biti *simile a quello tutto alli quondam miei Signori padre, e madre*. Također, na dan njezine smrti izvršitelji oporuke moraju dati da se u crkvi sv. Krševana održi “najveći mogući broj misa zadušnica”. Čvrstu povezanost s obitelji Cavaletti i njihovim zajedničkim prijateljima Helena iskazuje i u navodu o imenovanju izvršitelja svoje posljednje volje. To su – uz supruga Julija – zadarski građanin Alessandro Vanacca, zabilježen u istome svojstvu i prigodom izricanja oporučnih odredbi njezinih pokojnih roditelja. U nastavku oporuke, koji se odnosi na najbliže članove obitelji (ponajprije one iz roda Cavaletti), Helena određuje da se nakon njene smrti izvrše legati pokojne joj majke Marije Zanchi Cavaletti, a u svezi darivanja sestre Cecilije, kao i podizanja oltara u crkvi sv. Krševana. Sredstva za podizanje oltara u spomenutoj crkvi oporučnim je legatom osigurala Marija Cavaletti, ali je razvidno da oltar u trenutku pisanja Helenine oporuke još nije bio dovršen. Sestri Ceciliji Cavaletti Albinoni dariva, nadalje, dio svoje pokretne imovine (nakit, odjeća), a manje novčane svote (od po deset dukata) ostavlja svojim rođacima, odvjetcima često već spominjanih obitelji Zanchi, Tipaldi i Cupilli. Kako

---

⁴⁶ DAZ, SZB, Bortolomeo Ferrari (1763. – 1783.), b. V, br. 70, str. 17–19, 2. XII. 1775.

Helena i Julije nisu imali potomstva, završni i najvažniji dio oporuke odnosi se na supruga Julija Arvatinija. Helena, naime, iako posvjedočeno povezana s obitelji Cavaletti i njihovim srođnicima, svu svoju preostalu imovinu zavješta *Signor Giulio Arvatini mio carissimo marito* te izričito napominje da se uživanje nasljedstva ne odnosi samo na razdoblje Julijevega života, već da ga njezin suprug – prema svojoj prosudbi – može svojim oporučnim činom darovati prema svojoj volji. Također, izričito se zabranjuje i sprječava da bilo tko ometa tu odluku i Julijevo pravo na raspolaganje Heleninom imovinom. Iako se takva napomena ponekad bilježi u oporukama, činjenica da je i ovdje nalazimo upućuje na pomisao da su na Helenu Cavaletti Arvatini od strane njezine obitelji možda vršeni pritisci glede zaključne formulacije oporuke, odnosno određivanja glavnog nasljednika i njegovih prava.

Sedam godina nakon sastavljanja oporuke Helene Cavaletti Arvatini načinjen je i njezin dodatak (kodicil).⁴⁷ Mjesto pisanja dodatka oporuci je ponovno kuća u kojoj obitavaju supružnici Arvatini, smještena u četvrti sv. Krševana. U dodatku oporuke Helena ponovno spominje svoju sestru Ceciliju, tada udovicu Petra Albinonija, te je obdaruje dijelom svoje pokretne imovine (nakit, odjeća), a potom s nekoliko manjih legata (manje novčane svote, odjeća, posuđe i slično) dariva nekolicinu svojih poznanika (Elizabeta Stazio, Marko Borin) i služavku Anicu. Najveću pozornost privlači međutim promjena Helenine odluke u svezi imenovanja glavnog nasljednika i njegovih prava uživanja nasljedstva. Iako se i tom prigodom Julije potvrđuje za *padrone assoluto* sveukupne njezine neraspodijeljene imovine te njome može po svojoj volji i prosudbi raspolagati bez ikakva ometanja, Helena u završnom dijelu ispravka odredbe o glavnom nasljedniku dodaje navod prema kojemu sva ta imovina nakon Julijeve smrti treba pripasti najbližim srođnicima oporučiteljice (*nelli più prossimi congiunti in sangue di essa Signora codicillante*). Time se, iako Julije ostaje doživotni nasljednik imovine svoje supruge, pravo konačnoga nasljeđivanja Heleninih dobara ograničava na njezine najbliže krvne srođnike (obitelj Cavaletti). U svim ostalim odredbama Helena potvrđuje navode oporuke iz 1775. godine.

Helena Cavaletti Arvatini preminula je nešto više od mjesec dana nakon pisanja kodicila. Tada su, dana 3. XII. 1782., službeno otvoreni oporučni spis i njegov dodatak. Zahtjev za otvaranje i uvid u sadržaj tih spisa podnio je izvršitelj i glavni nasljednik Helenine imovine – njezin suprug Julije Arvatini.

Oporučni spisi Helene Cavaletti Arvatini neizravno nam svjedoče o društvenim i obiteljskim odnosima između građanskih (građansko-pučkih) obitelji u Zadru u XVIII. stoljeću. Razvidno je i već više puta kazano kako je obitelj Cavaletti nemalim dijelom svojih društvenih komunikacija bila upućena na talijanske useljeničke građanske obitelji. Obitelj Arvatini, koja ugledom i prisutnošću u javnom životu grada

---

⁴⁷ DAZ, SZB, Giovanni Grisogono de Franceschi (1768. – 1824.), b. XXIV, br. 91, 29. X. 1782.

nije za njima zaostajala, rijetko je nalazila mjesto u oporučnim spisima odvjetača Cavalettijevih (osim Julija Arvatinija), iako je ženidbena veza između Helene Cavaletti i Julija Arvatinija trebala otvoriti put toj komunikaciji. Helena Cavaletti, svjedoče njezini oporučni spisi, ne bilježi – osim supruga Julija – nijednog drugog člana obitelji Arvatini niti ih obdaruje i najmanjim dijelom svoje imovine (za razliku od darovnica obiteljima koje su u rodbinskim vezama s Cavalettijima). Njezin suprug Julije jest, doduše, izvršitelj oporuke i glavni nasljednik, ali je – posebno to opažamo nakon pisanja njezina kodicila – vjerojatno pod pritiskom obitelji Cavaletti ograničen u pravima nasljedstva i uživanja ženine imovine. Da je stanovit društveni jaz, izazvan predodžbom obitelji Cavaletti o sebi i svojim vrijednostima, između tih dviju obitelji postojao, svjedoči nam – također neizravno – i oporuka Helenina supruga, zadarskoga građanina Julija Arvatinija.

Julije Arvatini, sin pokojnog Grgura, zadarski građanin, oporuku je dao načiniti 1784. godine u kući u četvrti sv. Krševana u kojoj je obitavao zajedno sa suprugom (za njezina života) i kao udovac.⁴⁸ Izvršitelji Julijevih posljednjih odredbi su njegov brat Antun i zadarski građanin Hipolit Bigoni, a posebno je zanimljiva odredba u svezi odabira oporučiteljeva posljednjeg počivališta. Iako za života tijesno povezan sa svojom pokojnom suprugom, Julije za mjesto svojega pokopa odabire obiteljsku grobnicu Arvatinijevih u crkvi sv. Frane. Izrijeком pritom napominje kako *il di lui genie sarebbe d'esser sepolto a San Grisogono nella sepoltura di sua moglie*, ali će njegovi zemni ostatci – jer nema pravo na grobnicu Cavalettijevih (*ma essendo questa di ragione Cavaletti*) – počivati u crkvi sv. Frane. Tim navodom, kao i oporučnom odredbom Helene Cavaletti Arvatini, koja za mjesto pokopa odabire obiteljsku grobnicu Cavalettijevih u crkvi sv. Krševana, postaju zornije i razvidnije društvene razlike i suprotnosti između tih dviju obitelji koje – iako obje građanskog statusa i sličnih imovnih mogućnosti – u konkretnom životu i komunikaciji nisu uspijevale nadići određene vlastite stereotipe i uvjerenja o svojim vrijednostima.

Kada je riječ o crkvenom obredu i pokopu, Julije izrijeком navodi kako želi da njegovu posljednjem ispraćaju nazoče glavne zadarske bratovštine, posebice one Marijanske (Gospe od Navještanja, Gospe od Karmena i Gospe od Krunice), kao i ugledna zadarska bratimska udruga sv. Silvestra. Također, zadarskim se ženskim samostanima darivaju svijeće. Broj misa također je iznimno velik – određuje da se na dan njegove smrti održe mise koje se plaćaju uobičajenim milodarom od tri lire po misi, a tijekom iduće dvije godine neka se održi za spas njegove duše još 500 misa.

U oporučnim odredbama Julija Arvatinija podjednako se učestalo bilježe članovi obitelji Arvatini i Cavaletti. Izrijeком nalaže da se svi legati koje je oporučno izrekla pokojna Helena (a do tada nisu izvršeni) moraju ispuniti. Nadalje, tijekom idućih

⁴⁸ DAZ, SZB, Domenico Coltelli (1777. – 1812.), b. XXXVII, br. 26, 1. IX. 1784.

deset godina moraju se redovito održavati mise u spomen na pokojnu Helenu, ali i na njezine roditelje – Bernarda i Mariju Cavaletti.⁴⁹ Šurjakinji Ceciliji Cavaletti Albinoni, koja u svojoj oporuci nije izrijekom spominjala Arvatinijeve, ostavlja jedan zlatni prsten. Najmlađem bratu, Mihovilu Arvatiniju, oporučitelj dariva pet dukata, ali ga i dodatno preporučuje na brigu drugom bratu Antunu. Julijev brat Antun, kao i njegovi sinovi Josip i Grgur, imenovani su ujedno i glavnim nasljednicima sveukupnih, legatima neraspoređenih oporučiteljevih dobara.

Oporuka Zadrana Julija Arvatinija otvorena je 11. III. 1788., nekoliko dana nakon oporučiteljeve smrti. Zahtjev za službenom objavom sadržaja oporuke podnio je Antun Arvatini, brat, izvršitelj oporuke i glavni nasljednik Julijeve imovine.

Oporučni spisi Helene i Julija Arvatinija zanimljiv su primjer pokušaja pomirenja društvenih suprotnosti i različitosti dviju zadarskih građanskih obitelji. Oboje supružnika naime čvrsto je vezano uz svoje matične obitelji, što možda najrječitije potvrđuju odluke za pokopom u odvojenim obiteljskim grobnicama. Također, čini se da je obiteljski “pritisak” na Helenu Cavaletti od strane njezine obitelji bio izraženiji. Helena naime svojem suprugu, s kojime je dijelila najveći broj godina svojega života, oporučno želi darovati sav svoj imetak u neograničeno i bezuvjetno vlasništvo. Promjena oporuke naknadno upisanim kodicilom taj vlasnički odnos mijenja, iskazujući konačnu prednost Heleninim srodnicima iz obitelji Cavaletti. S druge strane, Julije Arvatini, iako nakon smrti supruge suočen s oporučnim odredbama i ograničenjima Helenine oporuke, nizom se navoda, iskazanih s riječima poštovanja i odanosti, prisjeća kako same pokojne supruge, tako i njezinih roditelja. Poštovanje i korektnost Julija Arvatinija u odnosu prema supruzi i njezinim pretcima rječito i nepobitno iskazuje natpis na oltaru obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana, a koji je – kako je razvidno iz teksta – dao dovršiti sam Julije Arvatini:

MARIA R[ELICTA] CAUALETTI PIAMENTE ORDINO E
GIULIO ARUATINI FEDELMENTE ESEGUI
L'EREZIONE DI QUESTO ALTARE

Oltar obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana

U sklopu proučavanja pojedinih sastavnica iz djelovanja zadarskih građanskih obitelji Cavaletti i Arvatini, posebno važno mjesto – ujedno i zanimljivo posvjedočenje njihove uloge u društvenom i kulturnom životu Zadra u XVIII. stoljeću – odnosi se na raščlambu obiteljskoga oltara Cavalettijevih u crkvi sv. Krševana. Već je pret-

---

⁴⁹ Odredbu o držanju misa zadušnica u spomen na suprugu Helenu oporučitelj je promijenio samo nekoliko paragrafa dalje te izričito naložio izvršiteljima svoje oporuke da se mise za spas njezine duše moraju održavati *in perpetuo*.

hodno navedeno kako je Marija Zanchi Cavaletti, udovica Bernarda Cavalettija, u svojoj oporuci, pisanoj u travnju 1760. godine, ostavila legat namijenjen podizanju novog mramornog oltara na koji se trebala postaviti slika (pala) Blažene Djevice Marije, a koja se već nalazila u crkvi sv. Krševana. Prema Marijinoj želji izvršitelji oporuke trebaju prodati kuću s dućanom u okolici crkve sv. Krševana koju joj je Bernard bio ostavio u posjed, a nalazila se u blizini Gradske straže uz Lučka vrata, i od tog novca dati načiniti rečeni oltar. Je li riječ o kući Cavalettijevih u zadarskoj četvrti sv. Krševana za koju znamo da je 1705. godine bila u posjedu trgovca Ivana Cavalettija, a u trenutku Bernardove smrti u zakupu Gaspara Fragolina? Iako nije navedeno u njenoj oporuci, može se naslutiti da je taj Marijin zahtjev ostvarenje želje njezina pokojnog supruga Bernarda Cavalettija. Nadalje, Marija naručuje da se za navedenu Gospinu sliku koja je trebala biti postavljena na budući oltar Cavalettijevih načini zlatna kruna u vrijednosti od šest zlatnika te da se ista postavi na sliku. Zanimljivo je notirati da se u dodatku oporuci Marijine kćeri Helene Cavaletti Arvatini iz 1782. godine ne spominju ni Marijina slika na oltaru, ni Marijina kruna.

Međutim, na današnjem oltaru obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana nema nika-kve Gospine slike. Nadalje, gornji dio tog oltara koncipiran je tako da se u njegovoj središnjoj niši može postaviti skulptura. Treba se prisjetiti da Carlo Federico Bianchi u ovdje već citiranom djelu *Zara cristiana* spominje da se nekoć na tom oltaru nalazila "stara" oltarna slika s likovima svetaca Petra, Jerolima i Ursule (*Sotto la pala dell'altar della B. V. pure le imagini di S. Pietro, S. Girolamo, S. Orsola etc....*) za koju piše da je nedavno, prigodom moderniziranja oltara zamijenjena sa skulpturom Bogorodice s Djetetom (*da poco tempo fu rimoderato questo altare, et all'antica pala, fu sostituita una bella statua della Ss. Vergine col bambino*).⁵⁰ Iz Bianchijeva teksta ne može se zaključiti je li se tom prigodom mijenjala arhitektura gornjeg dijela oltara, odnosno je li tada nastala postojeća niša za skulpturu.

Iz sačuvanog inventara crkve sv. Krševana,⁵¹ nastalog u doba kada su u njoj boravili isusovci, doznajemo da je dana 28. prosinca 1874. u crkvu bila svečano donesena skulptura Bogorodice od Presvetog Srca Isusova. Nadalje, iz inventara doznajemo da je riječ o kipu Bogorodice s Djetetom.⁵²

---

⁵⁰ Bianchi, *Zara cristiana*, str. 307.

⁵¹ Inventario degli arredi sacri della Chiesa di S. Grisogono consegnati dalla Curia arcivescovile di Zara alla Compagnia di Gesù addi 26 Nov. 1865 – e di quelli che acquisto la medesima Compagnia nell'epoca di anni quarantatre, che scorsero dall'anno anzidetto 1865 fino al giorno del suo ritiro da essa Chiesa 17 Agosto 1908. Inventar je nastao pri povlačenju isusovaca iz crkve. Na kraju inventara potpisani su Don Aug. Piaseuoli i Paolo Ant. Merlo. Zahvaljujemo don Pavlu Keri, tajniku Zadarske nadbiskupije, što nam je ustupio ovaj inventar na korištenje.

⁵² Statua di Nostra Signora del S. Cuore di Gesù collocata nella Chiesa di s. Grisogono addi 28 Dicembre 1874. Među *Paramenti sacri* navodi se: *Tenda di lana fina ricamata a rose per coprire la statua di Nostra Signora del Sacro Cuore di Gesù*.

Iz danas dostupnih izvora nije moguće saznati koliko je bila stara spomenuta (izgubljena) Gospina slika koja se neko vrijeme nalazila na oltaru Cavalettijevih niti što se zbilo s njom po njenom uklanjanju s tog oltara. U spomenutom isusovačkom inventaru iz 1908. godine navodi se u crkvi samo jedan stari prikaz Gospe na srebru (*Quadro antico della Madonna su lamina d'argento*) te jedna slika sv. Petra (*Quadro stretto e lungo di s. Pietro Apostolo*). Ne spominje se nijedna slika s prikazima Gospe, sv. Petra, sv. Jerolima i sv. Ursule. U tom inventaru nema ni spomena nekih gotičkih djela za postojanje kojih u crkvi doznajemo iz starijih inventara, kao što je poliptih koji je za glavni oltar bio izradio čuveni zadarski slikar venecijanskog porijekla Menegelo de Canalis (poznat i pod imenom Majstor tkonskog raspela) u osvit XV. stoljeća.⁵³ Taj je stari gotički poliptih postavljanjem baroknih kipova zadarskih svetaca zaštitnika 1717.–1728. godine (koje je bio izradio Alvise Tagliapietra za novi antependij Girolama Garzottija) izgubio svoju prvobitnu namjenu i lokaciju. Je li to možda razlog da je Gospin titular prešao na oltar Cavalettijevih? Nadalje, Petricioli na temelju uvida u crkveni inventar od 27. ožujka 1449. navodi postojanje drvenih (gotičkih) kipova sv. Jeronima, sv. Benedikta i sv. Skolastike u crkvi.⁵⁴

Ne znamo ni što se zbilo s krunom koja je nekoć krasila Gospin lik.⁵⁵ Iz isusovačkog inventara doznajemo da je novi Gospin kip (postavljen na oltaru Cavalettijevih) bio opremljen brojnim dragocjenostima, među ostalima s dva para kruna za Mariju i Dijete, koje se procjenjuju na vrijednost od dva dukata po komadu.

Iz Marijine oporuke može se pretpostaviti da je 1760. godine u crkvi sv. Krševana postojala grobnica Bernarda Cavalettija, u kojoj je Marija bila ukopana kada je umrla. Nameće nam se nekolicina pitanja. Je li prvobitna grobnica bila smještena u crkvi sv. Krševana u blizini spomenute slike, odnosno je li novi mramorni oltar trebalo

---

⁵³ Znamo da je Menegelo sklopio 3. veljače 1400. ugovor s Nikolom Mihovilovim da će naslikati poliptih za glavni oltar crkve, a po uzoru na onaj u zadarskoj katedrali. Vidi: Ivo Petricioli, Umjetnička baština samostana sv. Krševana do 16. stoljeća, u: *1000 godina samostana sv. Krševana u Zadru*. Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru u povodu 1000. obljetnice samostana sv. Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, *Zadarska revija*, god. XXIX, br. 2–3, Zadar 1990, str. 321.

⁵⁴ Petricioli, Umjetnička baština, str. 324.

⁵⁵ U inventaru se navodi više dragocjenosti koje su pripadale tom kipu (*Oggetti preziosi appartenenti all'altare di N. Sig. Del Cuore e ai altri altari*): dvije krune Bogorodice i Djeteta (*Corone di argento dorato con pietre di qualche valore, una di capo alla Madonna ed una in capo al Bambino*), još dvije krune (*Altre Corone di riserva per la Madonna e pel Bambino*); zlatno srce (*Un cuore di argento dorato in petto al Bambino*), zlatni križić (*Una crocetta d'oro pendente ad una nastro al fianco del Bambino*), biskupski pektoral (*Una croce pettorale da Vescovo tutta d'oro e corredata di sante reliquie*), zlatni lančić (*una collana d'oro pendente dal petto della Madonna*), dvije krunice (*Un rosario tutto d'argento a filigrana, ed uno di madreperla con croce e teca d'oro in mano alla Madonna*), vrijedne naušnice (*Orecchini di valore d'oro*), prstenje (*anelli d'oro*), brilijanti (*un gruppo di brillanti preziosi*), lančići (*Piccole collane con crondoli?*), narukvice (*Un braccialetto d'oro puro con pietre preziose. Tre braccialetti d'argenti*), 30 srca (*Trenta cuori d'argento pendenti ai lati verticali dell'altare di Nostra Signora del Sacro Cuore*). Oltaru je pripadala svijeća od mjedi (*Lampada di ottone margantato davanti a N.Sra. de. S. Cuore*).

podići na mjestu nekog ranijeg oltara (sa spomenutom Gospinom slikom?), pred kojim se nalazila 1760. godine grobnica Cavalettijevih?

Valja naglasiti da Helena Cavaletti Arvatini u svojoj oporuci 1782. godine izražava želju da njen nasljednik ostvari majčin legat vezan uz podizanje oltara koji je già preparato u crkvi sv. Krševana. Zaključujemo da je oltar Cavalettijevih bio dovršen tek nakon Helenine smrti 1782. godine. Bianchi ispravno navodi da je oltar podignut prema oporučnoj želji Marije Colombini (pogrešno navedeno prezime!) udove Cavaletti. Navodi njezinu oporuku iz 1759. godine (opet pogreška, oporuka je iz 1760. godine). Nadalje, navodi da je posvećen Blaženoj Djevici Mariji te da je podignut iste 1784. godine, kada i obližnji oltar sv. Lucije u desnom brodu crkve.⁵⁶ Nismo uspjele ustanoviti gdje je Bianchi pronašao podatak da je oltar Cavalettijevih dovršen 1784. godine. Opisujući oltar, on precizno navodi tekst natpisa isklesanog ispod slike s prikazom Blažene Djevice Marije i svetaca Petra, Jerolima i Ursule.⁵⁷ Na mramornom polju predele Helenin suprug Julije Arvatini dao je uklesati citirani natpis. Govori li nam natpis da je Julije Arvatini bdio nad izvedbom oltara još od Marijine smrti te da ga je napokon, po smrti svoje supruge, i dovršio?

Danas se na oltaru Cavalettijevih iza staklene pregrade u niši nalazi polikromirana ženska svetačka skulptura. Riječ je o figuri odjevenoj u tamni plašt, kojem je unutrašnjost obojena svijetloplavo. Njena haljina je smeđa, a vrat joj je prekriven bijelom tkaninom kao kod karmelićanki. Na mjestu njezina srca otvorena je rana, kakva se javlja na prikazima Gospe od sedam žalosti ili, pak, na prikazima svetica pokajnica te karmelićanskih svetica Tereze i Marije Magdalene Pazzi. Sudeći prema položaju njezinih ruku, spušenih i prekrivenih ispod struka, ona nije mogla u rukama držati dijete. Ukratko, taj lik ne odgovara ikonografskom tipu Gospe od Presvetog Srca Isusova. Mada o tome nismo uspjeli pronaći arhivske zapise, možemo pretpostaviti da je nakon odlaska isusovaca (1908. godine)⁵⁸ kip Gospe od Presvetog srca Isusova uklonjen iz crkve sv. Krševana i na njegovo mjesto postavljen ovaj novi kip. Spomenimo da je kult Svete Marije od Presvetog Srca Isusova ustanovio otac Giulio Chevalier (1824.–1907.), iskreni Marijin poštovatelj, osnivač misionarske kongregacije *Del sacro cuore* (Issoudun, 1854.), koja je častila Mariju pod navedenim nazivom. Kažu da je Chevalier inspiraciju za novu marijansku pobožnost dobio 9. rujna 1855. Kod isusovačkog reda bila je, a i danas je izuzetno razvijena pobožnost prema Srcu Isusovu, kult koji je postao blagdanom 1856. godine.

---

⁵⁶ Bianchi, *Zara cristiana*, str. 305.

⁵⁷ Isto, str. 307.

⁵⁸ U doba francuske uprave, odlukom Vincenza Dandola od 30. kolovoza 1807., samostan je ukinut kao duhovna zajednica.

Opis oltara obitelji Cavaletti

Oltar Cavalettijevih i danas je na prvobitnom mjestu, smješten lijevo od glavnog oltara. Na tom mjestu zapazio ga je i zabilježio Bianchi 1877. godine⁵⁹ te Ćiril Metod Iveković 1910. godine.⁶⁰ Nije poput nekih drugih oltara iz te crkve bio premješten u vrijeme restauracije crkve početkom XX. stoljeća.

Riječ je o jednostavnom baroknom oltaru arhitektonskog tipa. Gornji dio oltara sastoji se od dva para stupova od crvenkastog mramora s kompozitnim kapitelima i bazama od bijelog kamena postavljenim na kockastim postoljima ukrašenim marmornim umetcima. Stupovima odgovaraju plitki pilastri s polukapitelima smješteni bočno od središnje niše za skulpturu. Trabeaciju čine profilirani vijenci od bijelog kamena. Iza staklene pregrade u niši se nalazi opisana polikromirana skulptura. Atika je oblikovana od dvije prelomljene zaobljene volute. Po sredini atike postavljeno je lučno zasvođeno polje zabata. U središtu zabata na plavoj pozadini nalazi se reljefna golubica Duha Svetoga.

Donji dio oltara tvore stipes s menzom i predoltarnikom. Na predoltarniku je središnja kartuša s okvirom od bijelog mramora ukrašena i poljem od crvenog prošaranog mramora. Ispred oltara su tri stepenice. Kiparska dekoracija u gornjem i u donjem dijelu oltara minimalna je, ograničena na atiku i predoltarnik.

Oltar tipološki pokazuje sličnosti s nekolicinom oltara na zadarskom području. Nekoliko sličnih oltara zabilježeno je u Dalmaciji tijekom šezdesetih godina XVIII. stoljeća, a izradili su ih predstavnici mletačkih udomaćenih altarističkih obitelji za bratovštine ili naručitelje skromnijih financijskih mogućnosti. Ovdje možemo spomenuti srodne oltare za koje imamo podatke o njihovim autorima i vremenu nastanka. Primjerice, nedavno je zadarski znanstvenik i konzervator Bojan Goja objavio tipološki vrlo sličan oltar sv. Duha iz crkve Obraćanja sv. Pavla u Kukljici na otoku Ugljanu. Na temelju arhivskih dokumenata pokazao je da je na njemu radio zadarski altarist mletačkoga podrijetla Giuseppe Boara 1766.–1767. godine.⁶¹ Proto Giuseppe Boara pokojnog Simona iz Venecije spominje se u Zadru između 1765. i 1782. godine. Umro je u Zadru 9. veljače 1782., iste godine kada i Helena Cavaletti Arvatini. Imao je četiri sina koji su bili klesari i altaristi: Simona, Bernarda, Vincenza i Giovannija Battistu.

---

⁵⁹ C. F. Bianchi navodi da je mramorni oltar sv. Krševana bio podignut 1742. godine, a da se nalazi lijevo od glavnog oltara, u vrhu južne apside crkve, ne spominjući ime njegova graditelja (Bianchi, *Zara cristiana*, str. 305).

⁶⁰ Ćiril Metod Iveković, Crkva i samostan sv. Krševana u Zadru, *Djela JAZU*, knj. 33, Zagreb 1931., tabla XIII, slika 44. U vrhu južne apside crkve nalazio se oltar sa slikom Zoila i Krševana za koji Bojan Goja pretpostavlja da je oltar Pietra Coste. Usporedi: Bojan Goja, Oltar Giuseppea Boare u Kukljici na otoku Ugljanu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 29, Zagreb 2005., str. 243.

⁶¹ Goja, Oltar Giuseppea Boare, str. 238–240.

Primjerice, tip oltara sa staklenom nišom za skulpturu i srodnim rješenjem atike nalazimo u župnoj crkvi u Sutivanu. Jedan od njih, onaj koji je dala podići bratovština Uznesene Gospe, datiran je, kada i onaj Boarin iz Kukljice, u šezdesete godine XVIII. stoljeća. Na oltaru bratovštine Blažene Djevice Marije od Uzašašća (Gospe od Uzašašća) u župnoj crkvi u Sutivanu⁶² godine 1763. radio je protomajstor Giovanni Costa (za što mu je isplaćeno 48 lira), da bi godine 1766. za rad na tom oltaru bile isplaćene 3084 lire *proto Pietro Cavallieri*.⁶³ Sutivanski oltar trodijelne je razdiobe koju čine stipes, središnji dio s nišom za kip i atika svinute linije. Kamena atika je u formi prelomljenog zabata. Krajevi zabata na sutivanskom oltaru stilizirani su u obliku vitica (valova), pri dnu kojih stoje uspravljani polunagi *putti* (kojih nema na oltaru Cavaletti u Zadru). Središnji dio atike sutivanskog oltara oblikovan je u formi vertikalno izduljene lunete/zabata. Po sredini lunete smještena je kamena golubica Duha Svetoga, a pri njenom donjem rubu dekorativni ukras s kamenom školjkom po sredini. Na vrhu lunete postavljena je kamena kruna, a lijevo i desno od nje sjede dva mala *putta*. Četiri stupa koja nose trabeaciju isklesana su od ružičasto-bijelog mramora. Oni flankiraju nišu u kojoj se nalazi polikromirana skulptura Uznesenja Bogorodice. Između 1768. i 1770. godine raspravljalo se o nabavi drvenog Gospina kipa koji treba biti postavljen u novi oltar, a koji se danas nalazi u niši na oltaru, iza staklenih vratnica.⁶⁴

Sudeći prema navedenoj arhivskoj građi oltar obitelji Cavaletti dovršen početkom osamdesetih godina XVIII. stoljeća, a djelomično je izmijenjen prigodom postavljanja kipa Gospe od Presvetog Srca Isusova.

Poznavajući složeni historijat oltara Cavaletti, teško je utvrditi tko je bio protomajstor oltara u vrijeme Julija Arvatinja. Možemo samo konstatirati da su takav tip oltara izrađivali brojni dalmatinski altaristi u drugoj polovici XVIII. stoljeća, poput članova zadarske altarističke obitelji Boara, trogirskoga altarista Pietra (Petra) Ca-

⁶² Na pripremama oko podizanja tog oltara bratovština je radila od 1736. godine. Godine 1741. u knjizi te bratovštine zabilježena je isplata za nabavu mramornih stepenica iz Mletaka, a godine 1761. isplaćeno je za 23 *piedi di scalini rosso da Verona portati da Venezia* 1440 lira. Usporedi: Andro Jutronić, Tri knjige bratovštine u Sutivanu do 1798. godine, *Izdanje Historijskog arhiva u Splitu*, sv. 8, Split 1974., str. 67–69.

⁶³ Na izvanrednoj skupštini bratovštine od 31. srpnja 1766. župan Jerko Grubišić pročitao je molbu Pietra Kavaglierija (Cavallieri), koji je gradio oltar, da mu se isplate troškovi rada. Usporedi: Jutronić, Tri knjige bratovštine, str. 70.

⁶⁴ Spomenimo da na oltaru Srca Isusovog smještenom s lijeve strane od oltara Gospinog Uznesenja u sutivanskoj župnoj crkvi nalazimo vrlo slično rješenje atike i predoltarnika. U: *Vodič-crkve otoka Brača* iz 1998. godine nalazimo hipotezu da su sinovi Petra Pavla Brutapellea, kipari Domenik i Andrija, dovršavali nekolicinu oltara sutivanske župne crkve u XIX. stoljeću, ali se ne navodi izrijekom o kojim je oltarima riječ. O oltarima u crkvi vidi: Kruno Prijatelj, Barok, u: *Brački zbornik*, sv. 4, Supetar 1960., str. 214; Radoslav Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb 1995., str. 188; *Vodič – crkve otoka Brača*, Brač 1998., str. 69–70. Zahvaljujemo na podacima o crkvi župniku crkve Uznesenja Marijina don Benjaminu Capkoviću.

vallierija, Vicka i Pija Dall'Acqua i drugih.⁶⁵ Stoga je bez izravnijih dokumenata vrlo teško atribuirati to djelo.

Na temelju arhivske građe zaključili smo da je novi mramorni oltar Cavalettijevih nastao na mjestu starijeg Gospina oltara. Prisjetimo se s tim u vezi rukopisa *Nota delle spese fatte per la Chiesa e Sacrestia da Monaci di S. Grisogono dall' Anno 1739. sino all' Anno 1748.*, na koji je nedavno ukazao zadarski konzervator Bojan Goja. Taj je rukopis jedan od izvora za poznavanje djelatnosti altarista Pietra Coste,⁶⁶ umjetnika porijeklom iz Feltrea. Poznato je da je Pietro 1744. godine radio za crkvu sv. Krševana u Zadru jedan novi oltar. Dana 3. V. 1744. Coste izvještava da je u crkvi uočio četiri stara oltara u lošem stanju koja bi, po njegovu mišljenju, trebalo zamijeniti. On daje prijedlog kakve bi nove kamene oltare trebalo podići na njihovu mjestu: *queli con quattro Collone l'uno, addatati al sistema del Tempio, non possono esser di meno, verano costar cadauno cechini d'oro circa duecento dico n. 200 senza le pale, per le quali come non mia professione, non posso stabilire il prezzo.* U istom izvješću procijenjen je iznos potreban za pregradnju četiriju oltara (*Stima fatta da Proto Pietro Coste taglia Pietra per il rifacimento delli altri quattro Altari –Zecchini – 800.*). Procijenjene su i oltarne pale na 260 cekina (*Stima per le Pale de medesimi – Zecchini –260.*)⁶⁷

Proto Coste procijenio je da bi izrada novih kamenih oltara iznosila 200 zlatnih cekina po pojedinom oltaru, a bez pripadajuće pale.⁶⁸ Je li model oltara kakav predlaže Pietro Coste u vrijeme dok je još Bernardo Cavaletti bio živ utjecala na osmišljavanje njegova obiteljskog oltara koji su sagradili njegovi nasljednici? Vjerujemo da u osnovi jest.

Nastojali smo pokazati što se sve zbivalo s oltarom Cavalettijevih do naših dana. U tom smislu priča o transformacijama oltara Cavalettijevih tek je jedna od broj-

⁶⁵ Bojan Goja uočava predoltarnike s vrlo sličnom dekoracijom na glavnim oltarima župnih crkvi u Kukljici i Kalima. Navodi da su gornje dijelove tih oltara podigli Pietro i Niccolò Degan. Nadalje, uočava da je na sličan način oblikovana atika na oltaru sv. Josipa u franjevačkoj crkvi na Visovcu (koji je ugovoren 1765. godine), koji se pripisuje braći Vicku i Piju Dall'Acqua. Tom tipu pripada i oltar te obitelji u Jesenicama. Vidi u: Tomić, *Barokni oltari*, str. 167, slike na str. 176. Zanimljivo je spomenuti da je gornji, kasnije dograđeni dio glavnog oltara na kojem je antependij napravio Pietro Coste u crkvi Gospe od Zvonika u Splitu slično riješen, a nastao je svakako prije 1779. godine. Vidi: Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, Prilog poznavanju splitske crkvice Gospe od Zvonika, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 39, Split 2001. – 2002., str. 355–377.

⁶⁶ Literaturu o Pietru Coste vidi u: Goja, *Oltar Giuseppea Boare*, str. 243. Pietro Coste radi za crkvu sv. Krševana neposredno nakon smrti posljednjeg komendatarnog opata Francesca Tette 1743. godine. U to je vrijeme nadbiskup Vicko Zmajević osigurao da se prihodi opatije koriste u svrhu održavanja novoosnovanog ilirskog sjemeništa. Vidi: Miroslav Granić, Opatija Sv. Krševana u komendi, u: *1000 godina samostana sv. Krševana u Zadru*. Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru u povodu 1000. obljetnice samostana sv. Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, *Zadarska revija*, god. XXIX, br. 2–3, Zadar 1990., str. 273.

⁶⁷ Goja, *Oltar Giuseppea Boare*, str. 243, bilj. 15.

⁶⁸ O tipologiji oltara Pietra Coste pisale smo u: Čoralić – Prijatelj Pavičić, Prilog poznavanju splitske crkvice Gospe od Zvonika, str. 361–371.

nih priča o prilagodabama oltara novim stilskim, kulturnim i liturgijskim mijenama. Usprkos svojim transformacijama, oltar Cavalettijevih danas je - uz epitaf mletačkog providura Marina Zorzija, glavni oltar na kojem su radili Girolamo Garzotti i Alvise Tagliapietra i oltar s palom Piazzettina učenika Giuseppea Angelija (1710.–1798.) – svjedočanstvo barokne faze crkve sv. Krševana.⁶⁹

Zaključak

Društvena i demografska povijest Zadra, glavnog grada mletačke pokrajine Dalmacije, iznimno je istraživački privlačna i zasigurno u historiografiji ni približno dovoljno obrađena tema. U razdoblju ranoga novoga vijeka, posebice nakon prestanka mletačko-turskih ratova, Zadar je grad dinamičnih gibanja stanovništva, odredište u koje pristižu pojedinci i obitelji iz raznih dijelova istočnojadranske obale (i unutrašnjosti), ali i sa šireg područja Apeninskoga poluotoka. U ovom radu, koji ne teži cjelovitosti već je isječak iz društvene povijesti Zadra u XVII. i XVIII. stoljeću, cilj je bio prikazati djelovanje dviju zadarskih građanskih obitelji raznorodnog zavičajnog podrijetla. Riječ je o talijanskoj useljeničkoj obitelji Cavaletti i domaćoj (vjerojatno zavičajem iz zadarske otočne ili kopnene okolice) obitelji Arvatini (Hrvatinić), a čiji se odvjetci – tragom gradiva iz Državnog arhiva u Zadru (Spisi zadarskih bilježnika, ponajprije oporuke) i historiografije – prate kroz njihovo djelovanje u XVII. i XVIII. stoljeću. Raščlanjuje se njihovo imovno stanje, gospodarske mogućnosti i poslovanje te – prije svega – oblici privatne komunikacije (obiteljske, rodbinske, prijateljske) s drugim zadarskim građanima. Iz sadržaja analiziranih oporuka razvidno je kako je riječ o obiteljima podjednakih imovnih mogućnosti i slična društvena ugleda, ali među kojima se različitost iskazivala s obzirom na vlastitu samosvijest i sliku o sebi i svojim vrijednostima. Primjetno je naime kako odvjetci obitelji Cavaletti najveći dio svojih društvenih kontakata ostvaruju sa zadarskim građanskim obiteljima koje su, poput njih, talijanskog zavičajnog podrijetla. Jedini primjer nešto drugačijeg obrasca ponašanja je Lovro Cavaletti, časnik u mletačkoj elitnoj postrojbi *Croati a cavallo*, najmanje privržen i vezan uz obiteljske stereotipe ponašanja i ponajviše usmjeren ma povezanost s pojedincima istog profesionalnog opredjeljenja. Nasuprot tome, Arvatini su učestalošću svojih društvenih i poslovnih veza ponajprije usmjereni na domaće obitelji (kako zadarske, tako i one iz neposredne zadarske okolice). U radu je posebno težište usmjereno na drugu polovicu XVIII. stoljeća, kada se – ženidbenim vezama – obitelji Arvatini i Cavaletti u jednom svojem ogranku sjedinjuju.

---

⁶⁹ Kruno Prijatelj, Barokne umjetnine u crkvi sv. Krševana u Zadru, u: *1000 godina samostana sv. Krševana u Zadru*. Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru u povodu 1000. obljetnice samostana sv. Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, *Zadarska revija*, god. XXIX, br. 2–3, Zadar 1990., str. 333–342.

Oporuke Helene Cavaletti i njezina supruga Julija Arvatinja pri tome su zanimljivo posvjedočenje o životu, odnosima, bliskostima i različitostima dviju, za to vrijeme, prilično tipičnih zadarskih građanskih obitelji. Nakraju, iako nisu jednako težile bliskosti i povezanosti, obitelji su trajno sjedinjene natpisom na oltaru obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana, darovanom od strane Cavalettijevih, a dovršenom pregnućima Julija Arvatinja koncem XVIII. stoljeća. Oltar je, usprkos svim kasnijim preinakama i prilagodbama, i danas zanimljivo posvjedočenje barokne stilske etape u crkvi sv. Krševana.

PRILOG 1.

Prijepis oporuke Bernarda Cavalettija (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Antonio Ferrari quondam Bortolo, 1747.–1775., b. VII, br. 26, 11. XII. 1757.)⁷⁰

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della sua Santissima Natività 1757. giorno di Domenica, li 11 del mese di Dicembre, indizione quinta

Attrouandomi io Bernardo Caualletti quondam Signor Pietro auanzato in età benche merze alla Divina assistenza sano di corpo, mente, sensi, loquella, et intelletto, ne uolendo partire da questo mondo senza ordinare delle cose mie, mi determino di far scriuere alla mia presenza da mano à me confidente il presente mio testamento, et ultima uolontà, il quale restando sottoscritto di mio pugno, e col mio nome in ogni sua facciata, e sigillato in cera spagna in due luoghi al difuori col solito meo sigillo intendo ch'abbia forza, e uigore come se fosse esteso tutto di mio carattere, e che doppo la mia morte aperto, e pubblicato legalmente riportar debba il suo pieno effetto, e esecuzione.

Primieramente dunque raccomando l'anima mia all'Omnipotente Signor Dio, alla Vergine Sacratissima, e miei Santi Protettori, ed a tutta la Corte Celeste e quando piacerà a Sua Diuina Maestà di chiamarmi al altra vita ordino, che il mio cadauere sia interrato nella Chiesa di San Grisogono con esequie positue, e campana grossa.

In comissarii e fedeli esecutori di questo mio testamento instituisco, e deputo il Signor Alessandro Vanacca, al quale lascio la mia scattola d'argento, la Signora Maria mia diletissima consorte, et il Signor Giulio Arvatini con facultà in forma etc. dispensandoli per altro da ogni debito di far inuentario.

Ordino e uoglio che nel giorno delle mie esequie sia celebrato in suffragio dell'anima mia quel maggior numero di messe, che potrà auersi con elemosina di lire due per messa.

Alli soliti quattro luoghi pii, e riscatto de poveri schiavi lascio un ducato corrente da lire 6,4 per ogni luogo per una volta solamente.

Item lascio in riscontro di dilezione al Signor Pietro Albinoni mio genero la mia vera d'oro, e ducati cinquanta correnti da lire 6,4 a Cecilia mia figlia, e di lui consorte, la quale essendo stata decentamente dotata dovrà essere contenta della conseguita dotazione.

Item dichiaro che andando creditore dal Signor Conte Carlo Canagetti di lire 186 per liuelli non pagati nel tempo che fui affituale dell'Abbazia di San Grisogono per la sua casa, riscorso che sarà tal credito dourà esser data la metà al Signor Zuanne Zanchi mio cognato che mi fù compagno in detta affittanza e l'altra metà applicarsi

---

⁷⁰ Osobnom rukom oporučitelja na dnu prva tri lista: *Bernardo Caualletti così ho disposto, et affermo di propria mano.*

al Signor Zuanne Bianchi con obligo à questo di far celebrare una messa per l'anima mia.

Item lascio al medesimo Signor Zuanne Zanchi mio cognato la mia spada d'argento in contrassegno del mio sincero amore.

Alla Signora Maria mia benemerita consorte lascio a titolo di prelegato, et in qualche restituzione di sue amorose e fedeli assistenze oltre la sua dote, la mia casa colla bottega (esclusi gl'effetti in quella esistenti) vicina al Corpo di Guardia della Porta Marina tenuta ad affitto da Gasparo Fragolin, dovendo questa rimaner alle sue disposizioni in vita, et in morte.

Al Signor Capitano Lorenzo Cavalletti mio nipote di fratello rimetto, e dono ogni debito che meco tenesse contratto sino al presente in segno di spontanea dilezione.

Item dichiaro et ordino che tenendo il Signor Giulio Arvatini il mio capitale di negozio nella bottega sotto li Signori Lantana nella quantità, e colle condizioni come nella scrittura di compagnia sia di questo dopo la mia morte reso conto all'infrascritta mia erede colla facitura de bilanci di tempo in tempo, e sinche durerà esso negozio siano estratte cadaun anno dalla mia porzione d'utili lire cento cinquanta da esser impiegate in tante mese per l'anima mia, e de miei defonti fratelli con elemosina di soldi trenta per messa.

Alle due mie nepoti ex sorella Cecilia Cupilli, e Meneghina Valle lascio a ciascheduna venti ducati di lire 6,4 per una uolta tanto.

E siccome di tutta la mia facultà dipende dal mio arbitrio la disposizione per esser composta d'aquisti castrensi e quasi castrensi delli Signori quondam miei fratelli Canonico, e Tenente Collonello de quali sono erede accresciuti e migliorati con mia particolar industria, et applicazione senza che mi sia derivata cosa alcuna del Paterno, o del Materno tanto attestando col pui sincero impegno della mia coscienza, così non dovranno gl'infrascritti miei eredi esser molestati per motivo d'essa mia facultà, e della presente disposizione, e se per aventura gli venisse promossa qualche vesazione da qualch'uno delli da me beneficati, deccada dal vantaggio d'ogni legato lasciatogli.

Nel resto veramente di tutti e cadauni miei beni mobili e stabili, presenti e futuri, semoventi, capitali inuestiti in negozio, o a liuello, crediti, danari, ragioni, azioni et altro mia vniversal erede instituisco è nomino la prefatta Signora Maria mia dilettissima consorte vita sua durante solamente, e doppo che sarà mancata di vita sostituisco al godimento della mia eredità Ellena mia figliuola nubile esistente in casa, e successivamente li di lei figliuoli, e discendenti maschi in perpetuo e sinche durerà la linea, e discendenza masculina della stessa con questo che al primo maschio che da essa nascesse sia imposto il nome di Bernardo e in aggiunta al proprio debba assicurare il cognome Cavalletti. In caso poi d'estinzione o inesistenza della discendenza

mascolina d'essa mia figlia succeder dovranno le figlie o discendenti femine rispettivamente in stirpes, et non in capita, e mancando ad estinguendosi tutti li maschi, e tutte le femine cosiche non vi fosse più alcuno della discendenza di detta mia figlia deuoluersi dovranno tutti li beni stabili, che al tempo del caso s'attrovavano nella mia heredità alla chiesa di San Silvestro con obbligo d'un anniversario, e due messe basse al mese in perpetuo in suffragio dell'anima mia, e de defonti miei fratelli.

Alla prefata mia figlia Ellena dovrà esser dalla detta mia erede assegnata dote eguale a quella dell'altra sorella Cecilia, qualor non pascasse a matrimonio prima della mia morte, e non avesse conseguita me viuente la dote stessa.

E questo intendo, dicharo, e voglio che sia il mio testamento, et ultima ordinazione, cassando, annullando, e reuocando qualunque precedente testamento, o codicillo che da me fosse stato ordinato e celebrato, cosiche questo unicamente riportar debba la sua esecuzione, e se non valesse come testamento s'intenderà valere come codicillo, donazione causa mortis, o qualunque altra ultima volontà, che meglio tener, o ualer potesse non ostante che vi fosse pretermessa qualche solennità d'ordine, in confermazione di che mi sottoscriuo come nelle precedenti facciate.

Adi 27 Genaro 1759 Zara

Stante la morte seguita la sera delli 26 sudetto del predetto testatore quondam Signor Bernardo Caualletti; fù ad istanza della Signora Maria fù sua consorte aperto il presente testamento dal Magnifico Signor Giovanni Battista Ponte onorando Giudice Esaminatore, alla consegna del quale a interuenne preuia la ricognizione del suo carattere e delli due sigilli in cera spagna, e da me Antonio Ferrari quondam Signor Bortolo di Veneta Autorità Nodaro Publico, et giurato da Zara letto, e pubblicato nel camerone della parte boreale della casa del predetto testatore sita nel Confin di San Grisogono, oue giaceua il del lui cadauere chiuso in carta coperta con ...tto nero alla presenza del sudetto Signor Magnifico Giudice Esaminadore, e delli Signori Zuanne Bianchi spetiale, e Domino Francesco Rotta quondam Paolo mercante ambi da questa Città testimonii nominati, ad hoc chiamati, e pregati.

Idem, notarius ut supra

Na poleđini: Testamento di me Bernardo Caualletti

Nel Nome di Christo Amen. L'anno dalla Sua Santissima Natiuità 1757, indizione quinta, giorno di Giouedì, li 15 del mese di Dicembre nelli tempi del Serenissimo Prencipe, e Signor Nostro Eccelentissimo il Signor Francesco Loredan, per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venezia⁷¹, e del Regimento dell'Illustrissimo Signor Antonio Barbaro Conte di Zara⁷², et alla presenza del Nobil Uomo Zaratino il Magnifico

---

⁷¹ Francesco Loredan, mletački dužd od 1752. do 1762. godine.

⁷² Antonio Barbaro, zadarski knez od 1756. do 1758. godine.

Signor Giovanni Battista Ponte onorando Giudice Esaminadore, di me Nodaro, et infrascritti testimonii.

Constituito personalmente il Signor Bernardo Caualletti, quale essendo sano di mente, sensi, loquella, et intelletto consegna in mano di me Nodaro il presente testamento sigilato con due sigilli in cera spagna fatto scriuere da persona à s fida, e sottoscritto di sua mano, e contenersi in esso testamento la sua ultima uolontà, pregando si conseruarlo nei miei atti, perche seguita la sua morte douer abbia la sua intiera esecuzione, e ramemoratigli li quattro luochi pii, et il riscato del poueri schiaui, risponde hò già disposto a questi nel presente mio testamento.

Fatto in Zara nella casa del predetto Signor costituutore in Confin di San Grisono, presenti Giovanni Maria Carnioni tagliapietra della Città di Brescia, e Zuanne Sablich boter da Melada testimonii nominati, chiamati, e pregati.

Giovanni Battista Ponte Giudice Esaminadore fui presente alla consegna di questo testamento.

Adi 15 Decembre 1757

Testamento del Signor Bernardo Caualletti presentato a me Antonio Ferrari Nodaro Publico, e giurato di Zara

PRILOG 2.

Prijepis oporuke Marije Zanchi, udovice Bernarda Cavalettija (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Antonio Ferrari quondam Bortolo, 1747.–1775., b. VII, br. 41, 21. IV. 1760.)⁷³

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della sua Santissima Natività 1760, 21 Aprile, giorno di Lunedì, indizione ottava.

Temendo la Signora Maria Zanchi relictà quondam Signor Bernardo Cavaletti il Divino Giudizio, ne volendo partire da questo mondo senza prima dispone delle cose sue essendo sana di mente, sensi, loquella ed intelletto, benchè inferma di corpo; perciò non sapendo essa scrivere hà voluto alla di lei presenza far estendere da mano à se fida di persona in ogni facciata sottoscritta per suo nome alla quale in ogni tempo e luoco si dovrà prestare piena fede come se fosse il tutto scritto dalla sudetta che non sapendo scrivere volle sia firmato a nome suo il presente suo ultimo testamento, e volontà, qualle se per tale non valesse vuol che vaglia a titolo di codicillo, donazione causa mortis, o per qualunque miglior ragione di legge.

Raccomanda primieramente l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio, alla Beatissima Vergine Maria, e Santi di lei Protettori e à tutta la Corte Celeste.

---

⁷³ Na dnu listova 1–2: *Io Canonico Giovanni Giurovich ho scritto di mano propria per nome della Signora Maria Zanchi Cavaletti per non saper essa scrivere*

Succedendo la di lei morte vuole che il suo cadavere sia sepolto nella Chiesa di San Grisogono nella sepoltura ove giace il defonto Signor Bernardo di lei marito con funerale simile del medesimo, con tre Confraterne Annonziata, Carmeni e Rosario nelle quali e descritta per sorella.

Comissarii, e fedeliesecutori di questo suo testamento et ultima volontà vuole che siano il Signor Alessandro Vanacca di lei cognato ed il Signor Canonico Giovanni Giurovich.

Alli quattro luoghi pii, e riscatto de schiavi disse lasciar un ducato corrente per cadauno per una volta tanto.

La casa contigua al corpo di Guardia della Porta della Marina lasciatagli in legato del detto defonto marito vuole che sia uenduta e quanto prima dal ritratto d'essa fabricato un Altare di marmo alla Pala della Beata Vergine nella Chiesa di San Grisogono, e fatta una corona d'oro di sei zecchini per riporla sul capo dell'immagine sudetta.

Item disse che dal corpo delli ducati due mille d. 2000 di sua dote, e ducati trecento di contradotte siano estratti ducati cinquecento d. 500 in legato alla Signora Elena sua figlia, e moglie del Signor Giulio Arvatini da lire 6,4 moneta corrente, a cui pure lascia in raggion di legato il suo anello noviziale di diamanti a rosetta dichiarando che il residuo di sua dote, di cui si chiama debitore quondam Signor Bernardo nel suo testamento non fù ancora sino il giorno d'oggi pagato.

Al detto Signor Giulio Arvatini lascia parimente in raggion di legato ducati altri cinquecento d. 500, onde ambi si ricordino dell'anima di lei testatrice, e de suoi morti, la quale raccomanda pure ad essi giugali la persona di Suor Maddalena Misinese sua nipote, onde la suffraghino con vestito corrispondente allo stato di suora, e di riguardarla con quei soccorsi che le venivano da essa testatrice vivente praticati.

Alla Signora Cecilia di lei figlia assieme col Signor Pietro Albinoni di lei marito lascia similmente ducati cinquecento d. 500 correnti in segno di affetto, e perche si ricordino dell'anima di essa.

Alla Signora Cecilia sudetta di lei figlia lascia l'anello di diamanti col zafirro bianco nel mezzo, a cui in caso di qualche grave dispiacere, o in caso di preventiva morte di suo marito, che Dio Signor conservi lungo tempo lascia che possa ritornare in casa paterna e convivere con la sua sorella Ellena.

Alle tre figlie nubili Signora Margarita, Signora Bettina e Signora Perina del Signor Giovanni Giacomo Zanchi fratello di essa testatrice lascia ducati correnti cinquanta per cadauna dichiarando che alle Signora Margarita e Perina sudette sia dato un manino di cordon d'oro per ciascheduna onde si possono ricordare dell'anima sua.

Al Signor Dottor Giuseppe Tipaldi di lei pronipote lascia ducati correnti cinquanta per una volta tanto perche s'arricordi di lei.

Alla Signora Cecilia Cupilli sua nipote lascia ducati cinquanta, e così alla Signora Chiaretta di lei figlia altri ducati correnti cinquanta, in tutte due cento perche s'arricordino dell'anima sua.

Alla serva Ellena Grubisich vuole, che dalla Signora Ellena sua figlia sia dato un paro di lenzuoli ed un competente numero di camicie, li due para d'orrechini d'oro, il zojello d'oro con il suo cordone, e li vestiti tutti di suo uso, e che sia sodisfatta de di lei salarii da che serve in casa.

Del resto poi di tutti e cadauni di lei beni, effetti, raggioni et azioni erede vni-versale hà instituito e voluto che sia l'anima della testatrice: al qual effetto detratte le spese funerali, e de sacrificii in die obitus, sia del rimanente formato un capitale, e questo posto al Sacro Monte o in luogo degno al sicurezza, e restino i censi annualmente e perpetualmente impiegati in tanti sacrificii secondo l'intenzione della testatrice medesima.

Al Signor Checho figlio del Signor Zuanne Zanchi suo nipote lascia la piccola spada d'argento e così lascia che dopo la di lei morte sia dato al Signor Dottor Giovanni Battista Bacchinicho un zecchino d'oro in recognizione.

E questo disse esser il suo ultimo testamento, ed ultima volontà, ne voler aggiungere di più.

Io Canonico Giovanni Giurovich hò scritto di mano propria il presente testamento per nome della Signora Maria Zanchi Cavaletti per non saper essa scrivere, il quale riletto due volte da me alla stessa lo confermo in tutte le sue parti. Tanto affermo con mio giuramento.

Adi 24 Aprile 1760 Zara

Stante la morte seguita il giorno sudetto dell'oltrescritta testatrice Signora Maria relictà del quondam Signor Bernardo Caualetti, fù ad istanza della Signora Ellena sua figlia e moglie del signor Giulio Aruatini aperto il presente testamento dal Magnifico Signor Giudice Esaminatore Giovanni Battista Ponte, alla presenza del quale s'interuene precisa la ricognata del suo carattere, e del sigillo in cerra spagna, e da me Antonio Ferrari quondam Signor Bortolo di Veneta Autorità Nodaro Publico e giurato di Zara letto, e publicato nel camerone della parte boreale della casa della predetta testatrice posta nel Confin di San Grisogono, oue giaceua il di lei cadauere disteso sopra un tapetto a terra alla presenza del sudetto Signor Magnifico Giudice Esaminatore, e delli Signori Pietro Carsana, e Francesco Rotta quondam Paolo ambi di questa Città testimonii nominati, ad hoc chiamati, e pregati.

Idem notarius ut supra.

Na poledini: Nel Nome di Christo Amen. L'anno della Sua Santissima Natiuità 1760, indizione ottava, giorno di Martedì, li 22 del mese di Aprile, nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Francesco Loredan, per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venezia, e del Regimento dell'Illustrissimo Signor Alberto Donado Conte di Zara⁷⁴, et alla presenza del Nobil Uomo Zaratino il Magnifico Signor Giovanni Battista Ponte onorando Giudice Esaminadore, di me Nodaro, et infrascritti testimonii. Personalmente costituita la Signora Maria relictà quondam Signor Bernardo Caualletti la quale attrouandosi grauamente amalata, e giacente al letto, sana però di mente, sensi, loquella, et intelletto, consegno in mano di me Nodaro il presente foglio sigilato con un suo sigillo in cera spagna, nel quale disse contenersi il suo testamento, et ultima sua uolontà fatto scriuere la persona sua confidente, e sottoscritto per nome suo per non saper essa scriuere dicendo essergli stato letto prima, di sigilarlo dalla stessa persona che lo scrisse, e sottoscrisse per nome suo e contener in esso tutto ciò, che essa disse e che fù scritto senza alcuna alteratione, o diminutione pregando di conseruarlo ne miei atti, alla seguita la sua morte habbia la sua piena, et intiera esecuzione, e ramemoratigli li quattro luochi pii, et il riscato de poueri schiaui, risponde nel presente uoglio e dichiarato il tutto. Fatto in Zara nella casa di statio della predetta Signora constitutrice, sita nel Confin di San Grisogono, presenti li Signori Francesco Gielpia, et Filiberto Brini tutti di questa Città, testimonii nominati, chiamati et pregati.

Io Giovanni Battista Ponte Giudice Esaminadore fui presente alla consegna del detto testamento, e lo iscrissi di proprio pugno.

Adi 22 Aprile 1760 Zara

Testamento della Signora Maria Zanchi relictà quondam Bernardo Caualetti presento ut supra à me Antonio Ferrari quondam Bortolo Nodaro Publico e giurato di Zara.

PRILOG 3.

Prijepis oporuke Lovre Cavalettija, časnika u postrojbi *Croati a cavallo* (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Antonio Ferrari quondam Bortolo, 1747.–1775., b. VII, br. 97, 5. X. 1765.)

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della Sua Santissima Natiuità 1765, indizione decima, giorno di Sabato, di 5 del mese di Ottobre, nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Alvise Mocenigo⁷⁵, per l'Iddio grazia

---

⁷⁴ Alberto Donado (Donà), zadarski knez od 1758. do 1760. godine.

⁷⁵ Alvise Mocenigo IV., mletački dužd od 1763. do 1778. godine.

inclito Dose di Venezia, del Regimento dell'Illustrissimo Signor Cristofolo Boldù, Conte di Zara⁷⁶, et alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Dottor Nadal Nassi onorando Consigliere, me Nodaro, et infrascritti testimonii.

Personalmente costituito il Signor Capitano Lorenzo Caualletti quondam Signor Zuanne de Crouati a Cauallo, il quale attrouandosi grauamente amalato, e giacente ad letto, sano però di Dio piacendo di mente, sensi, loquella et intelletto, e temendo il Diuin Giudizio; ne uolendo partire da questo mondo senza ordinare le cose sue, questo suo ultimo nuncupatio testamento, che si dice siue scriptis, hà procura che si faccia, et hà fatto nel seguente modo.

Primieramente raccomanda l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio Suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Maria, et à tutta la Corte Celeste, e quando piacerà à Sua Diuina Maestà di leuarla da questo mondo uuole che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa di San Siluestro nella sepoltura di casa con l'esequie delle campana grande, con sei torzi di libre cinque l'uno, perche questi debbano accompagnare il suo cadaure la sera nella Chiesa sudetta di San Siluestro, priuattamente, e senza tuori militari.

Rammericorati gli quattro luochi pii di questa Città, et il riscato de poueri schiaui, disse lascio lire 6,4 di questa moneta per ogni luoco pio et riscato de poueri schiaui per una sol uolta tanto.

Item disse d'auer riceputo cinquecento ducati di moneta ueneta da lire 6,4 per ducato, e questi per ragion di dote della Signora Anzola di lui consorte, senza auerle fatto caution di sorte, e però uuole, che le siano contati, e restituiti, se tanti non fossero in soldo, siano uenduti delli da lei effetti ad Publico incanto, e dal ritrato composta la summa sudetta.

Disse: Alla citella Anzola Nouella, che presentamente s'attroua in casa, uoglio, che siano dati ducati cinquanta da lire 6,4 per ducato di essa moneta per una sol uolta tanto.

Disse: A Zorzi Barletta mio soldato fedele, et amoreuole lascio ducati dieci da lire 6,4 per ducato di questa moneta per una sol uolta tanto.

Nel resto poi di tutti, e cadauni suoi beni, ragioni, et attioni compreze anco quelle che gli appartengono sopra la Compagnia de Caualli di lui diretta, crediti de soldati, hà instituito, e uoluto, che siano suoi residuarii uniuersali eredi li Signori Capitano Marco, et il Reuerendo Signor Don Iseppo fratelli Tipaldi di lui amorosi nipoti in equal porzione tra i medessimi.

Item disse: Al soldato antedetto Zorzi Barletta aggiunto altri cinque ducati da lire 6,4 per ducato di questa moneta alli predetti ducati dieci.

---

⁷⁶ Cristoforo Boldù, zadarski knez od 1764. do 1766. godine.

In commissarii, e fedeli essecutori di queste sue ultime disposizioni hà instituito, e prego che siano li Signori Sargente Maggiore Conte Trifon Gregorina, e Capitano Fedrico Zollatti ambi de Croati à Cauallo, suplicandoli, che queste sue ultime uolontà riportino il loro pieno effetto a quindi imparisse in ... (*nečitko*).

Item disse, et ordina, che dalli di lui eredi gli siano fatte celebrar à pezo della sua eredità messe cento anzi queste siano celebrate dal Reuerendo Signor Don Iseppo suo nipote, ed'uno degl'eredi agl'Altari di San Francesco di Padoa, San Vincenzo Ferrerio, e San Iseppo suoi particolari protettori in suffraggio dell'anima sua.

E questo disse essere l'ultimo suo testamento, et ultima sua uolontà, il quale, e la quale hà uoluto, che uaglia per testamento, codicillo, donazione causa mortis, e per cadauna altra ultima uolontà, che meglio ualer, o tener potesse non ostante etc.

Fatto in Zara nela casa di statio d'esso Signor testatore sita nella Contrada di Santa Catarina, presenti Misser Iseppo Defonte orefice, e Zorzi Barletta soldato de Crouati à Cauallo testimonii nominati, chiamati, e pregati.

Et io Antonio Ferrari quondam Signor Bortolo di Veneta Autorità Nodaro Pubblico e giurato di Zara hà scritto il presente testamento e riletto al testatore medesimo, lo confermo in tutte le sue parti.

Adi 7 Ottobre 1765 Zara

Stante la morte seguita ieri sera all'ore doi di notte dello antedetto Signor testatore Capitano Lorenzo Caualletti de Crouati à Cauallo et ad istanza delli Signori Sargente Maggiore Conte Trifon Gregorina, e Capitano Fedrico Zollatti ambi da Croati à Cauallo e commissarii testamentarii dell'antedetto Signor testatore, aperto il presente testamento dal Magnifico Signor Dottor Natal Nassi onorando Consigliere alla facitura di cui à interuene, preuia però la ricognizione del suo carattere, e sigillo, e da me Nodaro sudetto letto, e publicato nella casa d'abitazione d'esso testatore sita nella Contrada di Santa Catarina, presenti il Signor Zuanne ...xe mercante, e Zorzi Barletta soldato de Croati à Cauallo testimonii nominati, chiamati, e pregati.

Idem notarius qui supra.

Na poleđini: Il presente testamento fù esteso presente sue Natal Nassi Consigliere, e però lo iscrissi e sigillai col mio sigillo.

Adi 5 Ottobre 1765

Testamento del Signor Capitano Lorenzo Caualletti de Crouati à Cauallo fatto scriuere da me Antonio Ferrari Nodaro

PRILOG 4.

Prijepis oporuke Helene Cavaletti, supruge Julija Arvatinija (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Bortolomeo Ferrari, 1763.–1783., b. V, br. 70, 2. XII. 1775.).

Nel Nome di Cristo Amen. L'anno della Sua Santissima Natività 1775, indizio-ne ottava, giorno veramente di sabato li due del mese di Dicembre. Nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Alvise Mocenigo per l'Iddio grazia Inclito Doge di Venezia, del Reggimento dell'Illustrissimo Signor Zorzi Marin Conte di Zara⁷⁷, ed alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Conte Dottor Giovanni Antonio Fanfogna onorando Consigliero, di me Nodaro, ed infrascritti testimoni.

Personalmente costituita la Signora Elena figlia del quondam Signor Bernardo Cavalletti, e consorte del Signor Giulio Arvatini Cittadino di questa Città, da me Nodaro benissimo conosciuta, la quale tendo la Dio merze sana di mente, sensi, loquella, ed intelletto, sebbene di corpo indisposta, e giacente in letto, e temendo di essere sopraffatta dalla morte, la di cui ora è incerta, prego me Nodaro di scriuere il presente suo testamento nuncupativo, che si dice senza scritti, con cui vuole disporre delle cose sue nel seguente modo dicendo.

Prima d'ogni altra cosa col cuor contrito, ed umiliato raccomando l'anima mia all'Omnipotente Signor Iddio suo Creatore, alla Gloriosa sempre Vergine Maria, ai Santi miei Avvocati, ed a tutta la Corte Celeste, affinchè si degnino d'interverdemi dall'infinita Divina Misericordia in perdono de miei peccati. Quando piacerà all'Altissimo di levarmi da questo mondo ordino, che il mio corpo ridotto cadavere sia tumulato nella sepoltura di Casa esistente nella Chiesa di San Grisogono di questa Città col funerale simile a quello tutto alli quondam miei Signori padre, e madre, e col messe celebrate nella detta Chiesa nel giorno del mio obito quel maggior numero di messe, che si potrà in suffragio dell'anima mia.

Voglio, che dall'importar della decima parte de' miei mobili, purchè non eccede la summa accordata dalle pubbliche leggi, siano fatte celebrare tante messe basse per l'anima mia, e de'miei defonti, nella quale decima parte dovranno per altro comprendersi le spese del detto mio funerale, e delle messe da celebrarsi nel giorno del mio obito, come sopra.

Arricordatigli li soliti quattro luochi pii di questa Città, ed il riscatto de poveri schiavi, disse lascio a cadauno di essi ducati cinque da lire 6,4 l'uno moneta corrente di Dalmazia per una volta tanto.

Commissarii, e fedeli esecutori del presente mio testamento instituisco, e prego che siano li Signori Alessandro Vanacca, e Giulio Arvatini mio consorte, alli quali

---

⁷⁷ Zorzi Marin, knez Zadra od 1774. do 1776. godine.

conferisco ampla facultà in forma, dispensandoli però dalla facitura dell'inventario della qualunque mia eredità.

Ordino, e voglio, che dal mio erede sia eseguito il legato lasciato dalla quondam Signora mia madre alla Signora Cecilia mia sorella, non che quello per rapporto all'erezione dell'Altare già preparato nella predetta Chiesa di San Grisogono.

Lascio, che dal mio erede sia dato un abito alla detta Signora Cecilia mia sorella a di lei piacere, non che li miei orecchini di perle, e qualche camisa ch'ella vorrà, ed in caso, che ad essa mia sorella occorresse di venire in mia casa a coabitare, intendo, e voglio, che sia amorevolmente accolta, e mantenuta sino viverà dal mio erede e tutto ciò in contrasegno del mio affetto.

Ordino pure, e voglio, che dal mio erede sia data quella riconoscenza, che gli parerà alla serva di casa.

Lascio per legato, per una volta tanto, ed in testimonio del mio amore alli Signori Marco Tepaldi, Elena sua sorella consorte del Signor Francesco Calceniga, Chiaretta Cupilli, Francesco Zanchi, Bettina, e Marietta di lui sorelle, la seconda consorte del Nobil Signor Marc'Antonio Pellegrini, ducati dieci da lire 6,4 l'uno corrente moneta di Dalmazia a cadauno.

Nel resto poi di tutti, e cadauni miei beni mobili, stabili, ragioni, dotali, e contradotali, semoventi, denari, capitali, crediti, ragioni, ed azioni presenti presenti (!), futuri, ovunque posti, ed esistenti, che in qualunque modo si acquistano, ed aspettar-mi potessero per qualunque titolo, e rappresentanza, il tutto compreso, e niente eccettuato, instituisco, e voglio, che sia erede per debito di gratitudine, e benevolenza il presente Signor Giulio Arvatini mio carissimo marito con libertà di fare, e disporre in vita, ed in morte della rimanente mia eredità tutto quello, e quanto gli piacerà, e parerà senza esser molestato da alcuno, al qual mio erede per altro raccomando di far continuar gli anniversarii per i miei morti, come io feci sinora, qualora però non s'opponga alle pubbliche sovranne leggi.

E questo disse esser il suo testamento, e l'ultima sua volontà, li quali se per tali non potessero valere, vuole, che vagliano per ragion di codicillo, donazione causa mortis, e per qualunque altra disposizione, che nel miglior modo far si può, nonostante fossevi peravventura pretermesso qualche punto di ragione, o solennità d'ordine, rinunciando etc.

Letto da me Nodaro infrascritto alla presenza ut supra il presente testamento parola per parola alla detta Signora testatrice, che dopo d'aver ben udito, ed inteso il suo contenuto, lo confermò in tutte le sue parti, così estendo la sua vera, e positiva volontà, che vuole sia innalterabilmente eseguita in tutto, e per tutto.

Fatto in Zara nella casa d'abitazione della predetta Signora testatrice posta in Confin di San Grisogono, presenti li Signori Domino Antonio Metasà da Zuanne mercante, e Mattio Brunaz di Antonio bottaro, ambi abitanti in questa Città, testimoni nominati, chiamati, e pregati.

Ed io Bartolomeo Ferrari di Veneta Autorità Nodaro Publico, e giurato di Zara ho scritto il presente testamento in tutto, e per tutto come mi ha ordinato la predetta Signora testatrice.

Al di fuori

Io Giovanni Antonio Fanfogna Consigliero intervenni alla facitura del presente testamento, l'inscrivi di proprio mio carattere, et il sigillai col solito mio sigillo.

A di 2 Dicembre 1775

Testamento della Signora Elena Cavaletti consorte del Signor Giulio Arvatini scritto da me Bartolomeo Ferrari di Veneta Autorità Nodaro Publico, e giurato di Zara

Adi 3 Dicembre 1782

Cesso nella scorsa notte lo spirito al Suo Signore dalla detta Signora testatrice Elena Cavaletti, fu quindi sull'inchieste del Signor Giulio Arvatini suo marito, erede, e commissario, aperto il presente di lei testamento dal Magnifico Signor Conte Dottor Giovanni Antonio Fanfogna, onorando Giudice Esaminadore, che intervenne alla celebrazione di quello come Consigliere, previa però la ricognizione da lui fatta del proprio carattere estemamente iscrittovi, e del suo sigillo apostovi, et indi da me infrascritto Nodaro letto, e pubblicato, viso cadavere dicte testatricis, nella casa della sua solita abitazione posta in Confin di San Grisogono, alla presenza del predetto Magnifico Signor Giudice Esaminadore, e delli Domino Stefano Cheglevich quondam Benedetto, e Domenico Confenti di Mattio entrambi abitanti in questa Città testimonii nominati, chiamati, e pregati.

Potpis: Giovanni Antonio Fanfogna Giudice Essaminadore

Bartolomeo Ferrari di Veneta Autorità Nodaro Publico, e giurato di Zara ha in riscontro della verità sottoscritto.

PRILOG 5.

Prijepis (skraćeni) dodatka oporuke (kodicila) Helene Cavaletti, supruge Julija Arvatinija (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Giovanni Grisogono de Franceschi, 1768.–1824., b. XXIV, br. 91, 29. X. 1782.)

Nel Nome di Cristo amen. L'anno della Sua Santissima Natiuità 1782, indizione XV, giorno di Martedì 29 Ottobre, nelli tempi del Serenissimo Prencipe Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Polo Renier per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venetia⁷⁸,

---

⁷⁸ Paolo Renier, mletački dužd od 1779. do 1789. godine.

del Regimento dell'Illustrissimo Signor Zorzi Loredan Conte di Zara⁷⁹, alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Giovanni Battista Ponte onorando giudice esaminadore, di me Nodaro, e de testimonii infrascritti.

Riflettendo la Signora Ellena quondam Signor Bernardo Caualetti moglie del Signor Giulio Aruatini Cittadino di questa Città alla caducità di questa uita tanto maggiormente, quanto ch'è ignoto alla medema il tempo nel quale deue lasciar questa spoglia mortale, applicati però alle cose sudette i proprii maturi riflessi per lasciar in ogni parte ordinate le cose sue rissolse aggiunger al testamento da lei fatto esistente appresso il Publico Nodaro di questa Città Signor Bortolo Ferrari il presente codicillo, sana però per gratia del Signor Iddio di mente, sensi, loquella, et intelletto, sebbene indisposta di corpo perciò obbligata al leto, al oggetto di sopra espresso delibera nell'infrascritto modo, cioè.

Disse di auer nel di lei testamento rogato negl'atti Ferrari sudetto instituito in erede il Signor Giulio Aruatini di lei affettuoso marito, perciò ordina e uole che il medemo sia uita sua durante padrone assoluto de beni tutti da essa Signora codicillante potessi, presenti, e futuri, e che per qualsiuoglia ragione, causa, titolo, e legge le potessero spettare, ed appartenere, con libertà di goder, posseder, usufruttar ed in caso di sua occorrenza uender, ed alienar, senza impedimento di chi si sia, col debito però che detto Signor Giulio debba eseguire quanto uiene prescritto ed ordinato nel testamento degl'auttori d'essa Signora, sempre però a senso delle publiche leggi, e doppo la morte del predetto Signor Giulio di lei erede instituto nel di lui testamento, quello, e quanto rimmanesse della di lei eredità, uuole, ed ordina passar debba iure liberi nelli più prossimi congiunti in sangue con essa Signora codicillante, che disse, et intende non abbia esso Signor Giulio a fare alcun inuentario della di lei facultà.

Item iure legati lascia alla Signora Cecilia di lei sorella, relicta del quondam Signor Pietro Albinoni due abiti di setta a di lei piacere, d'uso d'essa Signora Ellena, un rodolo tella lino che attrouasi in casa, col debito di far al Signor Giulio predetto quatro camiscie, non che gli lascia alla medesima un paro orecchini di perle, ed il cordon d'oro, ch'attrouasi auere al collo essa Signora codicillante.

Item iure legati lascia ad Elisabetta Stazio un abito di setta color giallo, ad Anizza serua in casa d'essa Signora li orecchinetti a di lei uso, due zecchini, ed un letto fornito, all'altra serua pure in casa lei rimmette il debito che tiene per li orecchini ed un zecchino, a Marco Borin un paro candelieretti, e due possade d'argento da esser gli dati dal di lei erede, quanto fosse bene corisposto dal medesimo Borin, pregando tutti li preditti di ariccordarsi nelle loro orazioni dell'anima d'essa Signora.

Nel resto conferma, ed approua il di lei testamento, intendendo che quello, ed il presente codicillo uagliano per tali, e se non ualessero uagliano come irreuocabile

---

⁷⁹ Zorzi Loredan, zadarski knez od 1780. do 1782. godine.

donazione libera, e spontanea che meglio ualer, o tenner potesse nonostante etc. et ita etc.

Fatto in Zara in casa d'essa Signora codicillante, posta nel confin di San Grisogono. Presenti li Domino Francesco Saltarello, Pietro Prosecco abitanti in questa Città testimonii chiamati etc.

Et io Giouanni Grisogono Franceschi di Ueneta Autorità Nodaro Publico, e giurato di Zara ho ueduto il presente codicillo, cosi ordinatomi dalla predetta Signora Ellena, e riletto alla presenza de suditti testimonii, e bene da essa inteso lo confermò in tutte, e cadaune sue parti et ita etc.

Na poleđini: Io Giouanni Battista Ponte Giudice esaminadore fui presente, ed interuenne alla facitura del presente codicillo, lo iscrisi di propria mano, e sigillai col mio sigillo.

Codicillo della Signora Ellena quondam Signor Bernardo Caualetti scritto da me Giouanni Grisogono Franceschi di Ueneta Autorità Nodaro Publico e giurato di Zara li 29 Ottobre 1782, indizione XV

PRILOG 6.

Prijepis oporuke Šimuna Arvatinja, župnika crkve sv. Šimuna u Zadru (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Giovanni Grisogono de Franceschi, 1768.–1824., b. XXIV, br. 88, 25. II. 1782.)

Nel Nome di Cristo Amen. L'anno della sua Santissima Natiuità 1782, indizione XV, giorno di lunedì 25 Febraro, nelli tempi del Serenissimo Prencipe Signor Nostro Eccellentissimo Signor Paolo Renier per l'Iddio grazia inclito Dose di Venezia, del Regimento dell'Illustrissimo Signor Zorzi Loredan Conte di Zara. Alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Conte Cosmo Begna onorando Giudice esaminadore, di me Nodaro, e de testimonii infrascritti.

Personalmente costituito il Reuerendissimo Signor Don Simon Aruatini quondam Signor Gregorio Pieueno di questa Colleggiata, a me Nodaro benissimo noto, atrouandosi indisposto, giacente in letto, sano la Dio merce di mente, sensi, intelletto, e loquella, chiamò me Nodaro a scriuerli il presente suo testamento, ed ultima uolontà, da sortir il suo effetto, e la sua esecuzione doppo la di lui morte, ordina, e dispone come segue.

In primis raccomanda l'anima sua al suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Madre, a Santi suoi auocati, pregando essi intercedano appresso Sua Diuina Maestà la remissione e perdono de suoi peccati.

Ordina, ed intende vuole fatto il di lui funerale con torcie otto da libre sei cadauna, douendo nel questo stesso esser esposta una polizza di messe nella Cattedrale, altra nella Colleggiata con l'elemosina di lire due, da celebrarsi in suffraggio dell'ani-

ma sua, riportendosi rapporto all'interramento dal di lui cadauere in quella chiesa, crederanno li suoi amatissimi fratelli.

Commissarii, ed esecutori del presente suo testamento, ed ultima uolontà nomina siano li Signori Giulio, ed Antonio di lui fratelli, a quali attribuisce facoltà in forma.

Ariccordati a lui Signor testatore li soliti luoghi pii di questa Città, riscatto de poueri schiaui cristiani, e casa di Pietà di questa Città, lascio per cadauno luoco lire sei moneta zaratina per una uolta tanto in suffraggio dell'anima sua.

Item iure legati lascia alla Veneranda Congregazione del Buon Gaudio in San Simeon lire cento moneta zaratina, e questo in suffraggio dell'anima propria, e per una uolta tanto.

Item lascia iure legati alli Signori Giulio, ed Antonio Aruatini fratelli amatissimi d'esso Signor testatore una possada d'argento per cadauno delle recenti da esso acquistate, e ciò in contrassegno d'amor fratello.

Item lascia iure legati alle due nipoti Signore Anna, e Gioanna figlie del Signor Antonio Aruatini fratello d'esso Signor testatore brazza sessanta tella meneghina, ch'attrouasi a lauoro in casa di Anastasio Caridi, douendo esse farne il ricupero, e ciò in dimostrazione d'affetto.

Item ordina, che siano pagati, e risarsciti tutti li debiti d'esso Signor testatore e ciò nel ragione de suoi crediti, che stanno registrati ed annotati in libri, e carte esistenti presso di lui dichiarando a lume di auer fatto prestanza a Petar Vladouich, unitamente a Sime suo figlio da questo Borgo Erizzo uno in monetta, et arzenti ancor sotto l'anno, che tenea in affitto Sime Vladouich la botega della fraterna Aruatini, oltre a questi d'auer fatta altra imprestanza a Sime Vladouich figlio d'esso Petar d'altri cecchini dieci, e sopra ciò s'attrouerà qualche publico atto fatto correr alli predetti suoi debitori, essendo ciò anco resto al presente Reuerendo Paroco del Borgo Erizzo, ed a molte altre persone.

Item ordina che gl'effetti di uestito d'esso Signor testatore siano uenduti, il tratto d'essi impiegato resti in tanti sacrifici, secondo l'intenzione di lui Signor testatore, a norma delli informazioni date da esso al Reuerendo Signor Canonico Dottor Giuseppe Calui, dal quale douerà dipender il suo erede, senza ricercarne ragione e ciò in rapporto all'esecuzione.

Erede uniuersale della contingente persone, che a lui Reuerendo Signor testatore spetta, o spettar se potesse nella totalita de beni mobili, stabili, azioni, e ragioni niente eccettuato, possesso, deriuato ed acquistato da lui stesso intende, ordina, e uuole che sia il Signor Michel Aruatini di lui fratello, colla condizione, che doppo la di lui morte li beni stabili passar debbano ne figlioli maschi del Signor Antonio Aruatini altro fratello, e cosi di maschio in maschio discendente da detti figli maschi d'esso

Signor Antonio con perpetuo fideicomisso nella linea masculina delli predetti figli maschi d'esso Signor Antonio con dichiarazione che la casa ora tenuta ad affitto dal callegaro Gerolimo Ghezzi sia questa usufruttata dalli Signor Michel Aruatini, e Caterina Mestini commune germana uita durante de medessimi con libertà di tenerla a loro uso, o d'affitanza, e rippartirsi gl'affitti, quali passando fra morti la casa stessa passerà nelli eredi sostituiti con l'ordine, e metodo dell'espresso fideicomisso e questo disse, ed intende che sia il di lui testamento, e la sua ultima uolontà, che per tale ualer deue, e se non ualesse uaglia per ragion di codicillo, donazione causa mortis, e d'ogni altra ultima uolontà, e dispozione, che meglio tener potesse non ostante fosseui ommesso qualche punto d'ordine, e di legge, alli quali rinuncia amplamente, ed espresso che facesse effetto contrario al presente, che intende sortir debba la sua esecuzione in ogni, e cadauna sua parte.

Fatto in Zara in casa d'esso Signor testatore nel Confin di Santa Maria. Presenti li Domenico Dallaqua sarte, Giacomo Macetti orefice in questa Città testimonii nominati etc.

Giouanni Grisogono Franceschi di Ueneta Autorità Nodaro publico, e giurato di Zara hà scritto il presente testamento, cosi ordinatomi dal Signor testatore al quale rilletto, lo confermò in tutte, e cadaune sue parti.

Adi 9 Febraro 1783 indizione prima, Zara

Appertura

Seguita la morte del Reuerendissimo Signor Piouano testatore fatta la riccognizione dell'iscrizione, e sigillo appostarci dal Nobil Signor Conte Cosmo Begna, come Giudice esaminadore interuennuto alla facitura del presente, dal Magnifico Signor Consigliere Nobil Signor Giouanni Maria Gliubauaz in loco del predetto Signor Giudice esaminadore, fù ad istanza del Signor Michel Aruatini apperto, indi da me nodaro letto, e publicato in caso del deffonto testatore, alla presenza del Signor Consigliere, e delli Signori Domenico Calui cittadino, Antonio Degan da questa Città testimonii nominati etc.

Giouanni Grisogono Franceschi nodaro

Adi 23 Febraro 1782 Zara

Constituito in letto da graue infermità il Reuerendo Signor Piouano Don Simon Aruatini per lume, e cognizione de suoi eredi hà manifestato a me Canonico Giuseppe Calui quanto uiene descritto di mio pugno nel presente foglio.

1. Che la cera aquistata dalli Trifoni hà d'annuo aggrauio una messa gregoriana, qual auisa in quatro porzioni, tocca agl'eredi Aruatini far supplire annualmente messe sette per loro quarta porzione. Che deue supplire ad alcuni di questi sacrifici,

luzingato di supplirli o farli supplire con il ricercato degl'affitti douuti per essa casa dal quondam mistro Iurchetto, e perziò si douessero riscuottere da quelli che appartengono ad esso debitore, ed impiegarli tutti in tanti sacrifici.

2. D'auer dato a Pietro Vladouich, ed a suo figlio Sime dal Suburbio Erizzo zecchini trenta uno unitamente, a semplice imprestito, e separatamente ad esso Sime con tal titolo zecchini dieci, in tutto n. 41, del qual soldo esso Signor Piouano disse auer sempre supplito alli prò al Signor Antonio Giadruleo da Pago, al qual deue un capital di zecchini cento n. 100 come dall'instrumento. Disse d'auer fatta correre una scrittura alli sudetti Vladouich in tempo che tra essi si diuiderano per manifestare il suo credito, e ripetterlo, e che questa scrittura si ritrouarà nella sua libreria fra le carte.

3. Che hà un credito con il Don Antonio Basioli come constarà da carte.

4. Altro credito uerso il Signor Abbate Don Antonio Caraman raporto a spese e soldi somministrati all'or defunto Monsignor Illustrissimo, e Reuerendissimo Monsignor Archiuescouo fù suo zio.

5. Altro credito uerso un tal religioso da Eso liuellario delle capelle del Reuerendissimo Capitolo per le terre d'esso Capitolo in detta Villa, quale terre in allora auera in affitto dal Capitolo esso Signor Piouan, ed esso religioso li deue li liuelli.

6. Più disse esser creditore dal Signor Conte Giacinto Soppe ora commorante in Sebenico per liuelli spettanti alla giornata per il molin, de raggion de qualli liuelli disse non auer mai tierato alcun soldo, se non giorni sono lire ... (*nečitko*) come in libro riceuute delli Signori Don Bortolo, e Donà Ferrari.

7. Altro credito uerso la uedoua che possede una delle tre case alla Fontana nel fondo Capitolare, ed altre lire 20 all'anno d'altri in tal fondo quando era affituale d'esso Reuerendo Capitolo.

8. Gl'eredi del quondam Signor Soppini disse essergli debitori i liuelli d'anni trenta due per la casa superca.

9. Dal Reuerendo Signor Don Francesco Smilianich essere creditore di zecchini tre per una cotta.

10. Che li pegni da esso depositati nella Publica Fiscal Camera per ragione sua in Piouan, e quelle del Reuerendo Colleggio sino a ragion conosciuta per la ricercata predecima dal publico, sono di sua specialità.

11. Che dal Reuerendo Colleggio di San Simeone da sette in otto anni non ebbe la sua tangenta de liuelli sopra li fondi.

12. Disse essere debitore al Signor Pietro Padrin per tanto formento, e cera, come dal libro suo pugno.

13. Più che deue al Signor Francesco Lipari da Obrouazzo per tanta cera, e deue ancora lire 28 dal Canonico Calui pur tanto speditogli. Disse d'auer speso lire 36 per una uestiata spedita ad esso Signor Lipari.

14. In mano del Signor Giacomo Mamessi disse tenere un paro orecchini con perle fine, e questi per auermi somministrato zecchini cinque n. 5, parte in moneta di Prouincia, e parte in argento.

Questi debiti dichiariti siano suppliti con la uentida delle due botte di uino, che esistono, e che li soldi che soprauanzaranno siano consegnati al Canonico Calui, perchè esso disponga conforme alle dispositioni da esso fatte per supplire agl'aggrai di sua conuienza, e parimente li suoi tre anelli per tal oggetto, così pure il legno della Santa Croce con la patente che è in scatola.

Li quatro breuiarii piccoli disse, che lascia al chierico Domenico Scota.

15. Disse esser debitore alla Signora Euphemia Giulia Bacioli relitta Marcouich zecchini quindici n. 15.

Simone Aruatini affermo quanto disse mano propria.

Na poleđini: Io Cosmo Begna Giudice esaminadore interuenni a questo testamento l'inscrissi, e sigilai col solito mio sigillo.

Testamento del Reuerendo Signor Don Simeon Aruatini Piouano, scritto da me Giouanni Grisogono Franceschi di Veneta Autorità Nodaro publico e giurato di Zara, li 25 Febraro 1782, indizione XV.

PRILOG 7.

Prijepis (skraćeni) dodatka oporuke (kodicila) Šimuna Arvatinja, župnika crkve sv. Šimuna u Zadru (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Giovanni Grisogono de Franceschi, 1768.–1824., b. XXIV, br. 93, 9. II. 1783.)

Nel Nome di Cristo Amen. L'anno della Sua Santissima Natiuità 1783, indizione XIII, giorno di domenica, 9 Febraro, nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccelentissimo il Signor Polo Renier per l'Iddio grazia inclito Dose di Venezia, del Regimento dell'Illustrissimo Signor Antonio Cicogna Conte di Zara, alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Giouanni Maria Glizbauaz, onorando Consigliere, di me nodaro, e de tesimonii infrascritti.

Il Reuerendo Signor Don Simeon Aruatini quondam Signor Gregorio Pieuano della Collegiata di San Simeon in questa Città attrouandosi indisposto in letto, uolse far scriuer da me nodaro il presente codicillo, con cui intende meglio proueder alle cose sue giachè attrouasi sano di mente, sensi, intelletto, e loquela, per la grazia del Signor Iddio, a cui con il cuor conbusto dimanda perdono delle sue colpe, e supplica humilmente la Gran Vergine Madre, e Santi suoi auocati ad intercedergelo appresso Sua Diuina Maestà.

A luoghi pii di questa Città, Casa di Pietà, e Pouer Schiaui christiani disse non poter lasciar col presente testamento cos'alcuna.

Item lascia iure legati, che ad Elena serua in sua casa siano dati zecchini due, oltre il pagamento del di lei salario, e uie ond'essa s'arricordi di suffragar con orazioni l'anima d'esso Signor codicilante.

Item lascia iure legati al Signor Michel Aruatini suo fratello et alle figlie del Signor Antonio Aruatini comun fratello le brazza sessanta tella, che attrouarsi in casa d'esso Signor Piouano, onde queste siano ripartite fra medemi.

Item ordina, e uuole che la casa di sua raggione abitata da Gerolimo Ghezzi, ch'era disposta a fauore delli Signor Michel Aruatini di lui fratello, di Catterina fù in casa d'esso Signor codicillante ora moglie di Francesco Lipari sia uenduta da suoi commissarii scritti nel testamento d'esso Signor Piouano rogato negl'atti di me nodaro, ed il ritratto della medesima resti consegnato in mano del Signor Canonico Calui, e cosi pure l'esecuzioni tutte che detti commissarii facessero de crediti d'esso Signor Piouano gia descritti a notizia nel presente codicillo, onde con questi restino da esso Signor Canonico supplite le spese di funerale, e li debiti d'esso Signor codicillante, e attesa la presente ordinazione reuocca, ed annulla quanto auea ordinato e disposto a fauore delli predetti Signor Michel Aruatini, e di Cattarina fù in sua casa moglie di Francesco Lipari col testamento d'esso Signor Piouano, che nel resto conferma, approua, e rattifica il predetto suo testamento.

E questa disse essere la sua ultima ordinazione, e dispositione, che ualer deue per ragion di codicillo, e d'ogni altra ultima testamentaria ordinazione, che intende sortir debba la sua esecuzione, non ostante fosseui ommesso qualche punto d'ordine, o di legge, alli quali amplamente rinuncia.

Fatto in Zara in casa d'esso Signor Piouano in Pogliana in questa Città. Presenti li Domini Domenico Dallacqua sarte, Mattio Caruinati cerer in questa Città testimonii nominati etc.

Na poleđini: Giouanni Maria Gliubauaz Consigliere interuenni alla facitura dell presente codicillo, lo iscrissi di proprio pugno, e sigilai col solito mio sigillo.

Codicillo del Reuerendo Signor Piouano Don Simeon Aruatini scritto da me Giouanni Grisogono Franceschi di Veneta Autturità Nodaro, li 9 Febraro 1783, indizione XVI.

PRILOG 8.

Prijepis oporuke Julija Arvatinja (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika: Domenico Coltelli, 1777.–1812., b. XXXVII, br. 26, 1. IX. 1784.)

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della Sua Santissima Natiuità 1784, indizione seconda, giorno di mercordi, primo del mese di Settembre, nelli tempi del

Serenissimo Prencipe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Paolo Renier per l'Id-dio grazia Inclito Dose di Venezia, del Regimento dell'Illustrissimo Signor Antonio Cicogna Conte di Zara⁸⁰, alla presenza del Nobil Signor Zaratino il Magnifico Signor Dottor Conte Giouanni Antonio Fanfogna onorando Consigliere, di me Nodaro, e testimonii infrascritti.

Personalmente costituito il Signor Giulio Arvatini quondam Gregorio Cittadino di questa Città, et a me nodaro ... quale uolendo disporre delle cose sue, giachè s'attroua in stato di salute, sano di mente, sensi, intelletto, e loquella, rifletendo alla certezza della morte, ed incertezza dell'ora, però con il presente nuncupatiuo testamento che si dice sine scriptis hà ordinato quanto segue.

Prima di tutto raccomanda l'anima sua a Iddio Signore, alla Beata Vergine ed ai Santi suoi Protetori, perchè al caso della di lui morte colla remissione delle proprie colpe sia fatta degne della gloria del Paradiso.

Comissarii, ed esecutori del presente testamento ed ultima sua uolontà ha destinato, e pregato, che siano li Signori Antonio Aruatini di lui fratello, ed il Signor Ippolito Bigoni, a quali nell'esercizio del loro carico impartisce ogni ampla facoltà.

Ai luochi pii di questa Città, al riscato de poueri schiaui, ed alla casa della Pietà ordina, che per una uolta tanto siano contribuiti ducati due de lire 6,4 moneta di Dalmazia per cadauno di essi luochi.

Il suo cadauere uuole, et ordina, che sia sepolto nella sepoltura della famiglia Aruatini nella Chiesa di San Francesco, il di lui genie sarebbe d'esser sepolto a San Grisogono nella sepoltura di sua moglie, ma essendo questa di ragione Caualetti, sopra cui non ha alcun diritto, però ordina di esser sepolto a San Francesco.

Al di lui funerale douranno interuenirui tutte le fratricie, e le tre scuole dell'Annunciata, Carmini, e Roserio, oltre quella di San Siluestro. Ai quattro conuenti delle monache dourà esser contribuita la solita cera in ocasion di funerali. Nel giorno del suo obito douranno esser celebrate tante messe, queste potranno coll'offerta di lire 3 per messa, in seguito gli douranno esser fatte celebrare messe cinquecento nel termine di anni due, pregando il di lui erede di continuar in simili suffragi a misura del suo stato a suffragio dell'anima di esso testatore, e secondo la di lui intenzione.

Dichiara esso Signor testatore che nell'anno decorso aueua fatto in mano di me nodaro il suo testamento e codicillo, ma che questi gli furono restituiti in forza del mandato pretesto 16 Genaro 1783 m. v. intimato a me nodaro, sicome esso testamento, e codicillo ebbero a smanire, dichiara, et ordina, che in qualunque tempo si ritrouassero non douranno auer alcun effetto, auendoli annullati, come li annulla con il presente, che soltanto dourà auer esecuzione, stando chiusi ancora.

---

⁸⁰ Antonio Cicogna, zadarski knez od 1782. do 1784. godine.

A titolo di legato lascia al Signor Ippolito Bigoni sudetto il di lui palosselle dorato, col suo pendon, e fiuba.

Si dopo la sua morte si trouassero dei legati non suppliti dipendenti dal testamento della Signora Elena di lui consorte, ordina, che debbano intieramente supplirsi.

Se la seruitù di casa fosse in credito di salarii, douranno questi esser pontualmente pagati, a cui pure douranno darsi i legati lasciati col testamento meritale, se non fossero stati corisposti.

Lascio a titolo di legato, ed in segno d'amore al Signor Michiel Aruatini di lui fratello ducati 5 da lire 6,4 moneta di Dalmazia.

A titolo di legato lascia alla Signora Cecilia Caualeti Albinoni suo cognata una uera d'oro.

Impone, et ordina, al suo erede di ricuperare a senso dell'instrumento stipulato negl'atti di me nodaro li 12 Genaro 1784 la casa posta uicino la marina attacco il Corpo di Guardia col suriferito instrumento alla Signora Anna Aruatini di lui nipote coll'esborso delli fissati zecchini 160, qual casa dourà intendersi annessa alla di lui facoltà, a fideicomisarie disposizioni.

L'anniuersario del Signor Bernardo e Maria Caualetti, e della Signora Ellena Caualetti di lui consorte dourà continuare celebrare per il corso di anni dieci, uolendo però che l'anniuersario di esso testatore abbia ad osseruarsi continualmente.

Suo uniuersale erede di tutti i di lui beni, stabili, mobili, se mouenti, azioni, ragioni, crediti, ed ogn'altra cosa a lui spetante, ed appartenente, e che spetar, ed appartenere le potesse ouuonque posto, et esiste ha instituito, e uoluto, che sia il Signor Antonio Aruatini di lui fratello, colla condizione però, che dei beni stabili qui in Città, ed ogni altro luoco posti sia usufrutario, douendo questi, et intendendo, che doppo la sua morte passino con titolo di perpetuo fideicomisso nelli Signori Gregorio, ed Iseppo Aruatini di lui nipoti, e nei loro figli discendenti maschi e se alcuno di essi nipoti, o tutti due premorissero al Padre, in tal caso succeder dourano colle rappresentanze paterne i loro figli, e discendenti maschi, e se mancasse la linea d'uno, succeda nel total de beni fideicomissi la linea dell'altro, cosichè dourà durar il fideicomisso finchè suscita la discendenza mascolina di essi suoi nipoti Gregorio, ed Iseppo, e poichè l'oggetto principale delle presenti disposizioni contempla la persona del Signor Antonio Aruatini di lui fratello, che intende che abbia ad auer nella sua uedieza i possibili comodi riflettendo agl'immensi sacrificizii fatti per i di lui figli, ed essere da medessimi respetato, e ben trato, però al cesso, che esso Signor Antonio auesse qualche motiuo di disgasto da medessimi sarà in libertà di priuar dell'eredità quello, che egli dasse motiuo di amareze, douendo però sempre i di lui beni soggetti a fideicomisso passar nei suoi figli maschi dopo la uerificazione della morte del me-

dessimo priuato dell'eredità come sopra. Stando a cuore lo stato del Signor Michiel Aruatini di lui fratello, però lo raccomanda uiuente al Signor Antonio di lui erede, pregandolo possibile di assisterlo.

Auende, detto, che l'anniuersario della Signora Ellena Caualetti durar debbia per anni dieci, dichiara ora, et ordina, che debba quello immancabile continuar in perpetuo.

Raccomanda all'amor pure del suo erede di assister il suo gastaldo Bare Candich da Neuiane, onde sia liberato dal bando, e rimesso in grazia del Principe.

E questo disse, e uuole, che sia il suo testamento, ed ultima uolontà, che come tale dourà ualere, et se come tale non ualesse, uaglia come codicillo, donazion causa mortis, ed ogn'altra disposizione, che meglio ualer potesse non ostante etc.

Fatto in Zara in casa di esso Signor testatore, posta in contrada di San Grisogono, presenti li Signori Andrea Dorin, e Zuanne Cambioti testimonii nominati, chiamati, e pregati.

Et io Domenico Castelli di Veneta Autorità Nodaro publico e giurato di Zara ho scritto il presente testamento così ordinatomi da esso testatore a cui riletto, e ben intero lo confermi in ogni, e cadauna sua parte.

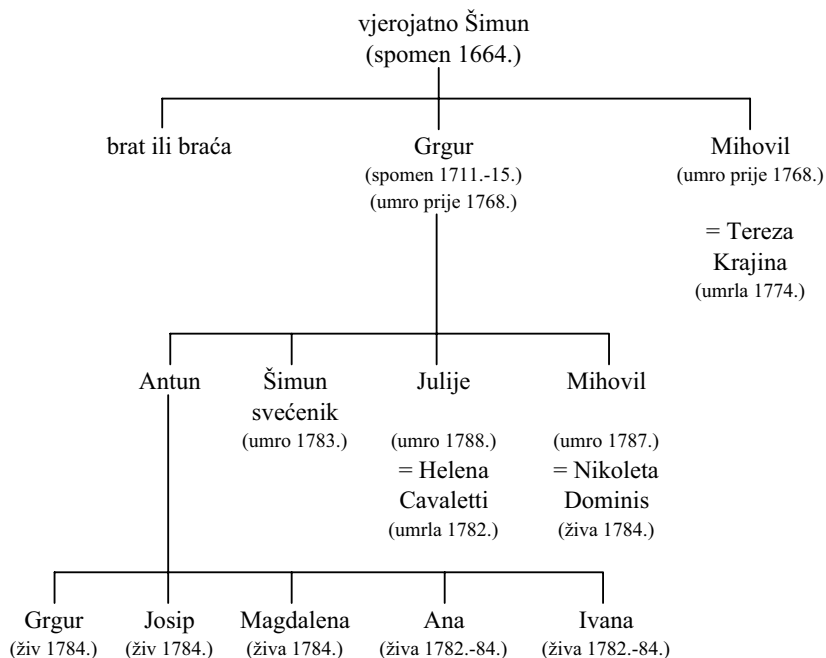
Addi 11 Marzo 1788 indizione sesta, giorno di martedì Zara

Stante la morte sucessa nei decorsi giorni dell'oltrescritto Signor Giulio Aruatini fù aperto dal Nobil Signor Dottor Conte Giouanni Antonio Fanfogna onorando Consigliere il presente testamento preuia la ricognizione del suo carattere, e sigillo, e ciò ad istanza del Signor Antonio Aruatini di lui commissario, et erede. Presenti il Signor Zuanne Bonaricordi, e mistro Antonio Bettanin testimonii nominati, chiamati, e pregati. Et io Domenico Castelli di Veneta Autorità Nodaro publico e giurato di Zara ho publicato alla presenza come sopra il sudetto testamento in forma.

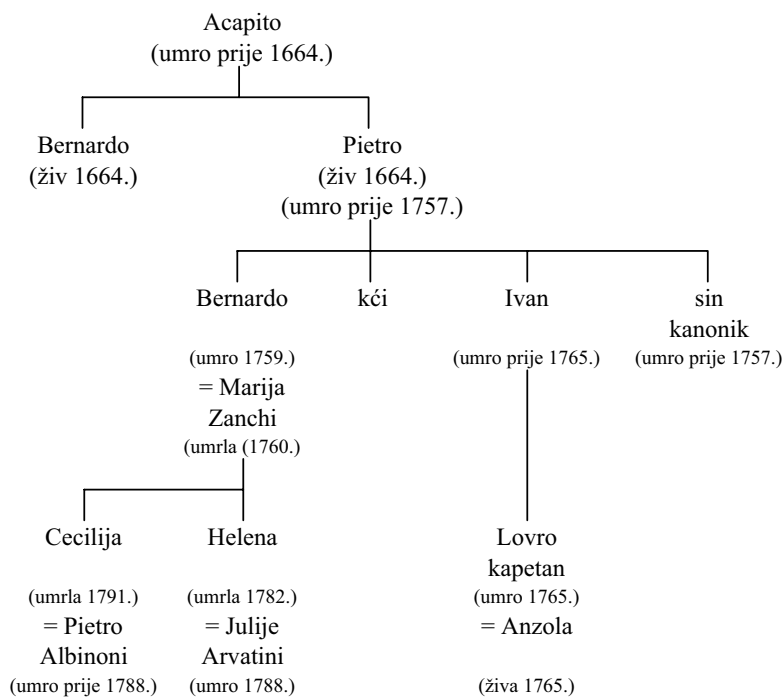
Na poleđini: Io Giouanni Antonio Fanfogna Consigliere intrauene alla facittura del presente testamento l'inscrissi di meo caratere et il sigilai col solito mio sigilo.

Testamento del Signor Giulio Aruatini quondam Gregorio scritto da me Domenico Castelli Publico Nodaro li primo Settembre 1784.

Rodoslovlje obitelji Arvatini prema podacima iz izvora

Rodoslovlje obitelji Cavaletti prema podacima iz izvora

1) Oltar obitelji Cavaletti u crkvi sv. Krševana u Zadru (foto: Ivana Prijatelj Pavičić)

2) Natpis o podizanju oltara obitelji Cavaletti (foto: Laura Dominis)

Lovorka Čoralić

The Bourgeois Families of the Arvatini and the Cavaletti – a Contribution to the Knowledge of the Social and Cultural History of Zadar in the Seventeenth and the Eighteenth Century

Summary

The social and demographic history of Zadar, the capital of the Venetian province of Dalmatia, is an exceptionally attractive topic for research, but one that has still not been sufficiently discussed within the scholarship. During the period of the Early Modern Age, especially after the end of the Veneto-Ottoman wars at the beginning of the eighteenth century, Zadar was a city of dynamic moving of the population, the destination to which came individuals and families from different parts of the eastern Adriatic coast (and its hinterland), but also from the wider area of the Apennine Peninsula. This article, which presents only an excerpt from the social history of seventeenth- and eighteenth-century Zadar, aims at presenting the development of two Zaratini bourgeois families of divergent origin. It deals with the Italian immigrant family of the Cavaletti and the native one (most probably originating in Zadar's insular or continental hinterland) of the Arvatini (Hrvatinić), whose scions have been followed through their activities during the seventeenth and the eighteenth century. The article is made on the basis of the documents from the State Archive of Zadar (the archival series *The Deeds of Zaratini Notaries*, in the first place the testaments contained within it). The data on the first mentions of them and their agency in the Zaratini area have been discussed, and the focus of the article is directed towards the eighteenth century, when the agency of both families in Zadar was the most intensive. Following notarial contracts and testaments, their property, economic opportunities and activity have been assessed, as have – in the first place – the forms of their private communications with other Zaratini citizens (whether they were family, kin or friends). From the content of the analysed testaments, it is evident that both families had equal economic opportunities and a similar social standing, but they were rather different in terms of their self-consciousness and the image about themselves and their values. It is evident, namely, that the members of the Cavaletti family made the most of their social contacts with Zaratini bourgeois families who, like themselves, were by origin immigrants from Italy. Conversely, the Arvatini were, to judge from the frequency of their social and professional connections, in the first place directed towards native families (those from Zadar and those from the closest surroundings of the city). However, in the second half of the eighteenth century both families united by marriage in one of their branches. The testaments of Helen Cavaletti and her husband Julius Arvatini are an interesting testimony to life, relationships, and the closeness of and differences between these two, for the pe-

riod, rather typical Zaratini bourgeois families. In the end, even though they themselves did not aim to be very close and connected, both families remain permanently united by the inscription on the altar of the Cavaletti family in the church of St. Chrysogonus, which was established by the Cavaletti (by the testament of Mary Zanchi Cavaletti in 1760) and completed by the efforts and support of her son-in-law Julius Arvatini at the end of the eighteenth century. The altar in later times underwent certain changes and adaptations, but it is still a valuable testimony of the Baroque style in the church of St. Chrysogonus. At the end of the article transcripts of testaments (and codicils) of several members of the Arvatini and the Cavaletti families are given.

Key words: Dalmatia, Zadar, the Republic of Venice, Early Modern Age, social history, history of population, family history, cultural history.